

EFIKASNOST MEHANIZAMA INSTITUCIJA SRBIJE I KOSOVA U PRONALAZENJU NESTALIH OSOBA IZ RATA NA KOSOVU U PERIODU OD 2016. DO 2020. GODINE

Izdavač

Nacionalni konvent o Evropskoj uniji
Radna grupa za Poglavlje 35

Autori

Anđela Savić, Inicijativa mladih za ljudska prava YIHR Srbija
Marko Milosavljević, Inicijativa mladih za ljudska prava YIHR Srbija
Milica Radovanović, Nova društvena inicijativa

Godina

2021

Publikacija je urađena u okviru projekta „Nacionalni konvent o Evropskoj uniji 2020/2021, Poglavlje 35: Ostala pitanja – Kosovo“ finansiranog od strane ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu i Balkanskog fonda za demokratiju Nemačkog Maršalovog fonda SAD. Mišljenja i stavovi izraženi u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno zvanične stavove ambasade Kraljevine Norveške, Srbija, Balkanskog fonda za demokratiju Nemačkog Maršalovog fonda SAD, Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji ni Instituta za teritorijalni ekonomski razvoj.

Efikasnost mehanizama institucija Srbije i Kosova u pronalaženju nestalih osoba iz rata na Kosovu u periodu od 2016. do 2020. godine

Anđela Savić, Inicijativa mladih za ljudska prava YIHR Srbija

Marko Milosavljević, Inicijativa mladih za ljudska prava YIHR Srbija

Milica Radovanović, Nova društvena inicijativa

Mart 2021.

SADRŽAJ

UVOD	1
ZAKONSKI OKVIRI I INSTITUCIJE NADLEŽNE ZA REŠAVANJE PITANJA NESTALIH LICA.....	2
Zakonski okvir – Srbija	2
Institucije nadležne za pitanje nestalih lica u Srbiji	4
Zakonski okvir – Kosovo.....	5
Institucije nadležne za pitanje nestalih lica na Kosovu.....	7
PRIBAVLJANJE PODATAKA O NESTALIMA - ARHIVI	13
Srbija	13
Kosovo.....	14
SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE I POTRAGA ZA NESTALIMA.....	17
Srbija	17
Kosovo.....	18
AKTIVNOSTI DRŽAVNIH ORGANA NA POLJU SMANJENJA BROJA NESTALIH LICA I OTKRIVANJA MASOVNIH GROBNICA U SRBIJI I KOSOVU	22
Srbija	22
Kosovo.....	25
NALAZI MEĐUNARODNIH INSTITUCIJA O REŠAVANJU PITANJA NESTALIH (2016-2020)	28
Srbija	28
Kosovo.....	30
PREPORUKE.....	35
BIBLIOGRAFIJA	37

SPISAK SKRAĆENICA

EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
EULEX	Misija Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu
FHP	Fond za humanitarno pravo
GNL	Grupa za nestala lica
HRAP	Savetodavna komisija za ljudska prava
KFOR	Misija NATO na Kosovu
KiM	Kosovo i Metohija
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKNL	Međunarodna komisija za nestala lica
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MO	Ministarstvo odbrane
Mtbr. VJ	Motorizovana brigada Vojske Jugoslavije
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NATO	Severnoatlantski savez
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
REKOM	Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenim na teritoriji nekadašnje SFRJ od 1. januara 1991. do 31. decembra 2001. godine
SAD	Sjedinjene Američke Države
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
STK	Specijalizovano tužilaštvo Kosova
SVK	Specijalizovana veća Kosova
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNMIK	Privremena administrativna misija Ujedinjenih nacija na Kosovu

UVOD

Nakon septembra 2020. godine, kada je postignut Vašingtonski sporazum, ali i obnovljen proces pregovora u Briselu između Srbije i Kosova uz posredovanje Evropske unije (EU), rešavanje prisilnih nestanaka iz kosovskog sukoba, kao i perioda nakon sukoba (1998 – 2000) posle više godina, našlo se, makar deklarativno, vrlo visoko na političkim agendama izvršnih vlasti Srbije i Kosova.

Prema podacima Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (MKCK), registrovano je nakon rata, na zahtev članova porodica, više od 6.000 slučajeva nestalih tokom rata na Kosovu. U međuvremenu je rasvetljena sudbina većine, ali se za više od 1600 osoba još ne zna ništa.

Povodom obeležavanja Međunarodnog dana nestalih osoba krajem avgusta 2020. godine, Udruženje kosmetskih stradalnika iz Beograda i Resursni centar za nestale osobe iz Prištine organizovali su konferencije za medije u Beogradu, a zatim i u Prištini pod nazivom „Nestali ne smeju ostati broj – oni imaju imena”. Udruženja porodica nestalih Srba i Albanaca na obe konferencije za novinare, u Beogradu i Prištini, izjavila su da obe zemlje moraju otvoriti ratne arhive i otkriti informacije o ljudima koji se i danas vode kao nestali u ratu na Kosovu (1998 – 1999). „Nema napretka ni u jednom društvu dokle god postoje tajne grobnice i neiskopane kosti”, rekla je Nataša Šćepanović, predsednica Udruženja kosmetskih stradalnika.

Imajući u vidu apele porodica nestalih i civilnog društva da se pitanju nestalih pristupi sa humanitarnog aspekta, kao i čestu zloupotrebu pitanja nestalih za dnevno-političke svrhe, Inicijativa mladih za ljudska prava u Srbiji (YIHR) i Nova društvena inicijativa (NSI) uz podršku i koordinaciju Radne grupe za poglavlje 35 Nacionalnog konventa o EU u Srbiji mapirale su problem neusaglašenih podataka o nestalima kojima raspolažu Vlada Srbije i Vlada Kosova, kao i nedovoljno razvijenu saradnju između institucija dveju vlada koja bi dovela do bržeg i efikasnijeg pronalaženja nestalih osoba.

Shodno tome, pred vama se nalazi analiza efikasnosti mehanizama za rešavanje pitanja nestalih (zakonska rešenja, prikupljanje podataka o nestalima – arhivi, utvrđivanje činjenica o nestalima kroz sudske postupke za ratne zločine, ekshumacije grobnica) kojima raspolažu institucije Srbije i Kosova u periodu od 1. januara 2016. godine do 31. decembra 2020. godine. Na kraju, pored analize efikasnosti mehanizama u obe zemlje, tekst koji je pred Vama sadrži i nalaze međunarodnih državnih i nedržavnih organizacija, podatke o oblicima saradnje između Srbije i Kosova u rešavanju pitanja nestalih, kao i preporuke za rad obe Vlade koje prema našem viđenju mogu voditi ka efikasnijem i humanijem rešavanju pitanja nestalih, nego što je to bio slučaj do sada.

odbija da se prizna lišavanje slobode ili se skriva sudbina nestalog lica ili mesto na kome se ono nalazi, čime se takvo lice stavlja van zaštite zakona. Zatim se, članom 24. Konvencije, objašnjava i termin „žrtva” i tom prilikom se navodi da je u pitanju nestalo lice ili pojedinac koji je pretrpeo štetu kao direktnu posledicu prisilnog nestanka. Navodi se dalje i to da svaka država ugovornica svojim pravnim sistemom obezbeđuje pravo na odštetu i adekvatnu nadoknadu – materijalnu, moralnu i dr.

Angela Merkel, kancelarka Nemačke, pokrenula je 2014. godine Berlinski proces, diplomatsku inicijativu koja nastoji da unapredi regionalnu saradnju zemalja Zapadnog Balkana, ali i proces njihovog pristupanja Evropskoj uniji. U okviru Berlinskog procesa na godišnjem nivou se organizuju samiti zemalja Zapadnog Balkana. Na samitu 2018. godine u Londonu potpisana je [Zajednička deklaracija o nestalim licima](#), a nekoliko meseci kasnije i [Okvirni plan za rešavanje pitanja nestalih lica iz sukoba na području bivše Jugoslavije](#).² Deklaracija ističe potrebu da se radovi na pronalasku i identifikaciji nestalih lica intenziviraju, proces depolitizuje, a domaće institucije aktivno angažuju. Naglašava se i važnost otvaranja arhiva, a od posebnog značaja su delovi koji se tiču porodica nestalih lica. Članovima porodica nestalih se mora omogućiti ostvarivanje prava u skladu sa međunarodnim i domaćim zakonima, a ključno je i njihovo aktivno učešće u procesu potrage. Okvirni plan se nadovezuje na Deklaraciju, te ističe potrebu razmene informacija među zemljama potpisnicama, većeg uključenja porodica u proces potrage, ali i zajedničkog obeležavanja 30. avgusta, Međunarodnog dana nestalih lica.

Aprila 2020. godine za specijalnog predstavnika EU za dijalog Beograda i Prištine imenovan je Miroslav Lajčak, diplomata od kog se očekivalo ponovno pokretanje pregovora prekinutih povećanjem taksi koje je Kosovo novembra 2018. godine uvelo na robu iz Srbije. Pregovori su pokrenuti, a u fokusu se našlo i pitanje nestalih osoba.³ Ubrzavanje rada na rešavanju problema nestalih osoba je tačka koja se našla i u [Vašingtonskom sporazumu](#) koji su u septembru 2020. godine potpisali predsednik Srbije Aleksandar Vučić, premijer Kosova Avdulah Hoti, kao i predsednik SAD-a Donald Tramp.

Zakonodavstvo Republike Srbije članom 25. [Ustava Republike Srbije](#) propisuje nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, kao i to da niko ne može biti izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, dok se članom 35. definiše pravo na rehabilitaciju i naknadu štete, materijalne ili nematerijalne, koju je nezakonitim ili nepravilnim radom prouzrokovao državni organ, imalac javnog ovlašćenja, organ autonomne pokrajine ili organ jedinice lokalne samouprave.

² Treći izveštaj o sprovođenju nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, decembar 2018, str. 43-44: http://www.hlc-rcd.org/wp-content/uploads/2018/12/Treci_izvestaj_o_sprovođenju_Nacionalne_strategije_za_procesuiranje_ratnih_zlocina.pdf;

³ Lajčak: Lideri Srbije i Kosova postigli pun napredak u pregovorima, N1, 07. septembar 2020: <https://rs.n1info.com/vesti/a637321-miroslav-lajcak-dijalog-beograd-pristina-brisel/>;

[Zakon o obligacionim odnosima](#) ne poznaje pravo srodnika na naknadu štete za prisilne nestanke, već isključivo za smrt bliskog lica. U skladu sa time se u članu 200. navodi da sud može dodeliti novčanu naknadu za pretrpljene fizičke ili duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica, kao i za strah.

[Zakon o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica](#) donet u martu 2020. godine članom 23. prepoznaje nestale kao civilne žrtve rata, međutim ne odgovara na pitanje da li je potrebno da porodice svoje nestale članove u vanparničnom postupku proglase za umrle, kako je to ranije bio slučaj.

Budući da domaće zakonodavstvo do sada nije poznavalo naknadu štete za prisilne nestanke, kao i da su, bez obzira na obavezujuće presude Evropskog suda za ljudska prava i Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih nacija (UN), predmeti u vezi sa prisilnim nestancima ostajali bez pozitivnih ishoda, porodice nestalih su bivale prinuđene da pravdu traže pred međunarodnim sudovima.

Institucije nadležne za pitanje nestalih lica u Srbiji

[Komisija za nestala lica Vlade Republike Srbije](#) osnovana je sa ciljem rešavanja pitanja lica nestalih u vezi sa ratovima koji su se tokom devedesetih godina odvijali na području bivše Jugoslavije. Komisija prikuplja podatke o nestalima i saopštava ih javnosti, izvršava obaveze međunarodnih ugovora, koordinira rad nadležnih organa i saraduje sa porodicama nestalih i njihovim udruženjima. Komisiju za nestala lica čine predsednik i 11 članova i Stručna služba. Predsednik Komisije, od njenog osnivanja 2006. godine do danas, je Veljko Odalović, generalni sekretar Ministarstva spoljnih poslova, a članovi su predstavnici Tužilaštva za ratne zločine, Ministarstva spoljnih poslova, Ministarstva odbrane, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu, Ministarstva pravde, Kancelarije za Kosovo i Metohiju, Komesarijata za izbeglice i migracije, Crvenog krsta Srbije, Ministarstva finansija i Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja.⁴

Stručnu pomoć Komisiji za nestala lica pruža [Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije](#) u okviru kog je osnovano posebno [Odeljenje za nestala lica](#) koje obavlja administrativno-tehničke poslove u procesu traganja za licima nestalim tokom oružanih sukoba. Odeljenje za nestala lica vodi jedinstvenu evidenciju o nestalim osobama i ekshumiranim posmrtnim ostacima (identifikovanim i neidentifikovanim), vodi računa o troškovima ekshumacija, identifikacija i transporta, dodeljuje sredstva udruženjima porodica nestalih i saraduje sa drugim državama i međunarodnim organizacijama. U okviru Odeljenja za nestala lica formirane su dve uže jedinice – Grupa za nestala lica na prostoru Autonomne

⁴ Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2019. godine, Beograd, februar 2020, str. 3: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;

pokrajine Kosovo i Metohija (KiM) i Grupa za nestala lica na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ).⁵

Komisija za nestala lica ima predstavnika u [Radnoj grupi za nestala i kidnapovana lica na Kosovu i Metohiji](#) osnovanoj 2004. godine u kontekstu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN-a. Radnu grupu čine po četiri predstavnika Beograda i Prištine, predsedava joj MKCK, a kao posmatrači učestvuju predstavnici EU, NATO, OEBS-a, Međunarodne komisije za nestala lica (MKNL) i udruženja porodica nestalih. Radna grupa saraduje sa UNMIK-om, EULEX-om i institucijama na Kosovu.

Odbor za KiM Skupštine Republike Srbije, zadužen za predlaganje zakona i drugih akta i praćenje sprovođenja rezolucija i deklaracija važnih za pitanje Kosova, osnovao je 2016. godine [Radnu grupu za prikupljanje činjenica i dokaza u rasvetljavanju zločina nad pripadnicima srpskog naroda i ostalih nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji](#). Radnom grupom predsedava poslanik Srpske napredne stranke (SNS), Milovan Drecun, predsednik Odbora za KiM, a njeni članovi su i predstavnici Komisije za nestale, Kancelarije za KiM, Tužilaštva za ratne zločine, Ministarstva unutrašnjih poslova.

Zakonski okvir – Kosovo

[Ustav Kosova](#) članom 22. preuzeo je neke od najvažnijih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, uključujući i [Evropsku konvenciju o ljudskim pravima](#) koja se direktno primenjuje na Kosovu i ima premoć, u slučaju konflikta, nad svim zakonskim odredbama i ostalim aktima javnih institucija Kosova. Shodno tome, Kosovo je takođe u obavezi da primenjuje sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava. U skladu sa ovom konvencijom, porodice nestalih imaju prava na informacije o sudbini i prebivalištu svojih bližnjih, što proizilazi iz članova 2,3,5 i 8. Konvencije. Vlasti na Kosovu su time u obavezi da sprovedu sve razumne napore da im obezbede te informacije.

Septembra 2011. godine na Kosovu je stupio na snagu [Zakon o nestalim licima](#). Ovaj zakon ima za cilj da zaštiti prava i interese nestalih i njihovih porodica, posebno pravo porodica da budu upoznati sa sudbinom nestalih lica koja su nestala u periodu od 1. januara 1998. do 31. decembra 2000. kao posledica oružanog konflikta na Kosovu. Predviđeno je da svako ima pravo da zna o sudbini nestalog/ih člana/ova porodice, uključujući mesto nalaženja ili, ukoliko su umrli, okolnosti njihove smrti, mesto sahranjivanja, kao i pravo na preuzimanje njihovih posmrtnih ostataka. Pored toga, zakon utvrđuje nadležnosti Komisije za nestala lica koja je članom 8. Zakona definisana kao „organ vlade koji rukovodi, nadgleda i koordiniše aktivnosti sa domaćim i međunarodnim institucijama i ostalim akterima, u vezi sa rasvetljavanjem sudbine nestalih lica, nezavisno od etničke pripadnosti, veroispovesti, vojnog ili civilnog statusa”.

⁵ Informator o radu, Komesarijat za izbeglice i migracije, januar 2021, str. 10-12:
<https://kirs.gov.rs/media/uploads/INFORMATOR%20JANUAR%202029-01-2021-converted.pdf>;

Članom 13. predviđeno je da će vladina Komisija osnovati i održavati Centralni registar nestalih lica – glavnu bazu prikupljenih podataka iz svih raspoloživih izvora koji mogu koristiti u otkrivanju njihovog identiteta, mesta i okolnosti nestanka i služiti za razmenu sa drugim institucijama na Kosovu kada je potrebno u cilju pretraživanja, identifikovanja nestalih lica ili nalaženje posmrtnih ostataka. Zakon sadrži odredbe i o tome ko ima pravo na uvid u centralni registar i na koji način će se obrađivati i tretirati lični podaci.

Vlada Kosova donela je jula 2012. godine [Uredbu o radu Vladine komisije za nestala lica](#) kojom su definisane odgovornosti, delokrug, pravila i procedure ove komisije kao i organizacija administrativne jedinice u okviru iste.

[Zakonom o sudskoj medicini](#) koji je stupio na snagu aprila 2016. godine predviđeno je osnivanje Instituta za sudsku medicinu pod okriljem Ministarstva pravde Kosova. Članom 15. ovog zakona, između ostalog, predviđeno je da je Institut odgovoran i za „pretraživanje, nalaženje i otkopavanje, kao i utvrđivanje sudbine, identifikaciju i predaju posmrtnih ostataka nestalih lica” koja se povezuju sa oružanim konfliktom na Kosovu. Pored toga, Institut je odgovoran i za „održavanje kontakata sa porodicama nestalih i saradnju sa domaćim i stranim organizacijama i institucijama, koje su uključene u proces rasvetljavanja sudbine nestalih lica”.

[Zakon o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, civilnih žrtava i njihovih porodica](#), usvojen decembra 2011. godine, predviđa niz prava i beneficija za članove uže porodice nestalih u periodu od 27.02.1998. do 20.06.1999. Uža porodica nestalog ostvaruje sva prava kao i članovi uže porodice civilne žrtve rata⁶ utvrđene ovim zakonom, dok uža porodica nestalog pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) uživa dodatna prava. Tako, prema članu 13. Zakona, članovi uže porodice nestale osobe ostvaruju pravo na porodičnu „civilnu ratnu penziju”, zdravstvenu negu, primarnu i sekundarnu, bez nadoknade u javnim zdravstvenim institucijama, oslobađanje od obaveze plaćanja poreza na imovinu ukoliko je uža porodica u teškom materijalnom stanju, jeftinu i reduciranu tarifu potrošnje električne energije, ukoliko je uža porodica suočena sa teškim ekonomskom stanjem.

Pored toga, članom 6. Zakona, uža porodica civilnih žrtava rata (sa kojima se u smislu ovog zakona izjednačavaju članovi uže porodice nestalih lica) ostvaruju i pravo na stambeno zbrinjavanje ukoliko su u teškom materijalnom stanju. Zakonom je propisano da će se Vlada Kosova angažovati da obezbedi porodično zbrinjavanje izgradnjom kolektivnih stambenih objekata za socijalno stanovanje. Međutim, prednost u ostvarenju ovog prava imaju uže

⁶ Civilnom žrtvom rata u smislu ovog zakona smatra se osoba koja je ubijena ili ranjena od „neprijateljskih snaga”, a kasnije umrla u periodu od 27.02.1998. do 20.06.1999. kao i osobe koja su stradale od mina i od drugih eksplozivnih sredstava zaostalih iz tog vremena u periodu od tri godine nakon zaveštka oružanog sukoba.

porodice nestalih pripadnika OVK koji nemaju rešeno stambeno pitanje. Sa druge strane, za članove porodice nestalih pripadnika OVK predviđene su dodatne beneficije.

Troškove sahrane, transporta i vojnih počasti nadoknađuje Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu i vojne počasti nakon procedure ekshumacije i identifikacije nestalog pripadnika OVK. Pored primarne i sekundarne, za ovu kategoriju previđena je i tercijarna zdravstvena nega u javnim zdravstvenim institucijama, stipendije za srednje i univerzitetsko obrazovanje, prednost za upis i prijem u javnim obrazovnim institucijama, besplatan smeštaj u studentskim domovima, oslobađanje od administrativnih uplata na javnim univerzitetima, oslobađanje od plaćanja sudskih, administrativnih i javnih taksi, besplatan smeštaj u staračkim domovima, oslobađanje od plaćanja u javnom gradskom i prigradskom prevozu (član 8).

Institucije nadležne za pitanje nestalih lica na Kosovu

[Komisija za nestala lica Vlade Kosova](#) je organ koji u skladu sa zakonskim ovlašćenjima rukovodi, nadgleda i koordinira aktivnosti sa domaćim i međunarodnim institucijama i ostalim akterima, u vezi sa rasvetljavanjem sudbine nestalih lica, nezavisno od etničke pripadnosti, veroispovesti, vojnog ili civilnog statusa.⁷ [Zakonom o nestalim licima](#) je predviđen sastav komisije koju čine predstavnici kabineta premijera, Instituta za sudsku medicinu, ministarstava, kao i udruženja porodica nestalih. Predsedavajućeg Komisije i njegovog zamenika imenuje premijer Kosova, a zamenik treba da bude iz redova manjinskih zajednica na Kosovu.

Komisiji se podnosi zahtev za potragom koja o istom odlučuje i obaveštava porodice o rezultatima. Potraga za nestalim licem se smatra završenom kada se pronađe nestalo lice ili kada budu identifikovani njegovi posmrtni ostaci. Pored toga, Komisija pokriva troškove sahrane nakon identifikacije posmrtnih ostataka nestalih, štiti prava i interese nestalih lica i njihovih članova porodice, koordinira aktivnosti prikupljanja podataka, uspostavlja Centralni registar za nestala lica i sprovodi inicijative za podizanje svesti i podršku koja se odnosi na nestala lica. Komisija informiše članove porodica nestalih lica i saraduje sa njihovim udruženjima, ali i obaveštava javnost o svojim nalazima.⁸ Komisija vrši svoje aktivnosti u punoj saradnji sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama, javnim tužilaštvom, sudovima, i ostalim organima koji su zakonom ovlašćeni za prikupljanje podataka o nestalim licima. Isto tako, nadležna je i za saradnju sa relevantnim institucijama zemalja u regionu.⁹

[Institut za sudsku medicinu](#) je javna institucija pod okriljem Ministarstva pravde Kosova, odgovorna za pružanje stručnih usluga u oblasti sudske medicine i sudsko-medicinskih istraga smrti, uključujući i ekshumaciju posmrtnih ostataka povezanih sa oružanim sukobom na

⁷ Zakon br. 04/L-23 o nestalim licima, član 8: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2765>;

⁸ Zakon br. 04/L-23 o nestalim licima, član 6. tačka 5. i član 10: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2765>;

⁹ Zakon br. 04/L-23 o nestalim licima, član 11: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2765>;

Kosovu. Tako je, članom 15. Zakona o sudskoj medicini, Institut za sudsku medicinu nadležan i za „pretraživanje, nalaženje i otkopavanje, kao i utvrđivanje sudbine, identifikaciju i predaju posmrtnih ostataka nestalih lica” koja se povezuju sa oružanim konfliktom na Kosovu, kao i za „održavanje kontakata sa porodicama nestalih i saradnju sa domaćim i stranim organizacijama i institucijama, koje su uključene u proces rasvetljavanja sudbine nestalih lica”.

Značajnu ulogu u radu Instituta za sudsku medicinu ima [Misija Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu \(EULEX\)](#). Članom 18. Zakona o sudskoj medicini, predviđeno je da će EULEX-ovi stručnjaci raditi zajedno sa kosovskim organima u cilju povećanja njihovih kapaciteta kako bi obezbedili da Institut za sudsku medicinu ima „dovoljno dobro obučениh eksperata koju su u stanju da pruže sudsko-medicinsku ekspertizu, ispunjavajući, na taj način, međunarodne standarde i najbolje evropske prakse”.

Osoblje EULEX-a je inkorporirano u Institut za sudsku medicinu, zamenik direktora je iz redova EULEX misije, kao i osoblje koje asistira Institutu u forenzičkoj antropologiji i arheologiji, forenzičkoj patologiji i istrazi mesta zločina. Institut održava kontakt sa porodicama nestalih i odgovoran je za lociranje, ekshumiranje, identifikovanje i utvrđivanje sudbine nestalih, kao i za predaju ljudskih ostataka. Po dobijanju informacija o potencijalnim grobnicama, a nakon potvrde njihove tačnosti, EULEX-ovi eksperti sačinjavaju istražni izveštaj u kojem se navode razlozi za iskopavanja na određenim lokacijama i očekivani rezultati. Taj izveštaj dalje se prosleđuje tužiocu koji vrši ocenu informacija i eventualno donosi odluku o vršenju iskopavanja na određenoj lokaciji. Nakon naredbe tužioca, EULEX-u je omogućen rad na terenu.¹⁰

[Zakonom o Specijalnom tužilaštvu Kosova](#) usvojenom juna 2008. godine, [Specijalno tužilaštvo Kosova](#) (STK) ustanovljeno je kao stalna, specijalizovana kancelarija tužilaštva u sastavu kancelarije državnog tužioca. Članom 5. Zakona se propisuje da tužilaštvo, između ostalog, ima isključivu nadležnost da istražuje i goni za zločine protiv čovečnosti, ratne zločine uz ozbiljno kršenje Ženevskih konvencija, ratne zločine uz grubo kršenje zakona i običaja koji važe u međunarodnom oružanom sukobu, ratne zločine uz grubo kršenje člana 3. Ženevske konvencije i ratne zločine uz grubo kršenje zakona i običaja koji važe u oružanom sukobu koji nije međunarodnog karaktera. Samim tim, nadležno je za istraživanje slučajeva prisilnih nestanaka osoba.

Dolaskom EULEX misije na Kosovo, istraga i gonjenje krivičnih dela, koja spadaju pod isključivu nadležnost STK-a pripala je tužiocima ove misije.¹¹ Promenom mandata misije EULEX na Kosovu 2014. godine počeo je proces prenosa ovlašćenja sa EULEX-a na lokalne

¹⁰ EULEX Kosovo/Institute of Forensic Medicine (IFM): <http://www.shortcutmedia.net/portfolio/eulex-kosovo-institute-of-forensic-medicine-ifm/>;

¹¹ Zakon br. 03/L-053 o nadležnostima, odabiru i raspodeli sudskih predmeta i tužiocima EULEX-a misije na Kosovu, član 8: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2527>;

institucije. U maju iste godine, nadležnost za dobijanje sudskih naloga za ekshumaciju nestalih lica na teritoriji Kosova je prešla sa EULEX-a na STK, da bi 2018. godine ono dobilo isključivu nadležnost za istraživanje i krivično gonjenje u vezi sa slučajevima nestalih osoba. Specijalno tužilaštvo zaduženo je za svaku ekshumaciju nestalih lica na Kosovu.

EULEX je STK-u predao oko 900 predmeta ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava, kao i skoro 2000 predmeta koji se odnose na otmicu ili nestanak lica tokom i posle oružanog sukoba na Kosovu.¹²

Komisija za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije je funkcionalna komisija kosovske skupštine u čijem delokrugu je, između ostalog, i razmatranje svih pitanja u vezi sa rasvetljavanjem sudbine nestalih lica, istraživanje činjenica i podataka koji se odnose na nestala lica i preporuke skupštini o merama koje treba preduzeti oko statusa i sudbine nestalih. Ova komisija nadležna je i za ostvarivanje kontakta sa međunarodnim organizacijama koje se bave ljudskim pravima u cilju vršenja pritiska za rasvetljavanje činjenica u vezi sa sudbinom nestalih lica; kontaktiranje i informisanje porodica nestalih lica, razmatranje i iniciranje zakonodavstva iz njenog delokruga, ali i razmatranje peticija, koje se upućuju skupštini.¹³

Ulogu u procesu rešavanja pitanja nestalih ima i [Policija Kosova](#). Jedinica za istragu ratnih zločina, odnosno Sektor za nestale osobe, deo je Uprave za teška krivična dela u istražnom odeljenju Policije Kosova i specijalizovana je policijska jedinica ovlašćena da istražuje ova krivična dela nakon predaje predmeta od strane EULEX misije. Po nalogu STK, policija vrši istragu u slučajevima nestalih lica, a tokom radova na iskopavanju odgovorna je za obezbeđivanje lokacija i druge potrebne bezbednosne aranžmane.

Pored toga, pitanjem prisilnih nestanaka lica na Kosovu, između ostalog, baviće se i Specijalizovana veća i Specijalizovano tužilaštvo u Hagu.

[Specijalizovana veća i Specijalizovano tužilaštvo Kosova](#) (Specijalni sud) osnovani su u skladu sa međunarodnim sporazumom koji je ratifikovala Skupština Kosova, [ustavnim amandmanom](#) i [Zakonom o Specijalizovanim većima i Specijalizovanom tužilaštvu Kosova](#) 2015. godine. Ova tela imaju nadležnost nad zločinima protiv čovečnosti, ratnim zločinima i drugim krivičnim delima prema kosovskim zakonima, a sve u vezi sa navodima iz [Izveštaja Parlamentarne skupštine Saveta Evrope od 7. januara 2011.](#) Sedište SVK i STK je u Hagu.

¹² Strategija ratnih zločina, Tužilački savet Kosova, Državno tužilaštvo, Priština, februar 2019: <https://prokuroria-rks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/KPK/Dokumente%20Strategijike/STRATEGIJA%20RATNIH%20ZLOCINA.pdf>

¹³ Poslovnik Skupštine Kosova, Priština, april 2010, str. 51: https://www.assembly-kosova.org/Uploads/Data/Files/6/Rr_K_RK_29_04_2010_3_XRyC2ppcHm.pdf?_cf_chl_jschl_tk__=ae9aab80117496651694f7d7302aaa22cf1e6a57-1614668585-0-AafMPF11dOpqahIEImn_4XtCfrwgm_uwVSeUJ3dnY9SmxeHXi45mv_JUEOI6QWlwQ2Je0NqJd2ulMQrUJHcDPLF1FZZW_TUhGbAEv97VdVLIXxv7T7w0dsTiBsHsmDoTh0SzPG5ht_WxqI9unIod35fOjt68PmFqcrmlBd35Oax3ggKIF2AwozYC2gH4ws1Cwe1Tatrp_FohEwBZtx37rTjpfWbLOaWb3svuQAReZiikok4mUXRLHALunMQC_gmDo9_NbmPURfd40R65PqpJUneSHDV6UmzZwOCYCOVCiY5Z9UMvZ6AHhgGDGz5jVfaL68CsO3aKTCs5CAV3kpTxsvUMpzs50BaEZ-q9SMEXIXJ0PV9ALmWvDSDQvEafN-ng;

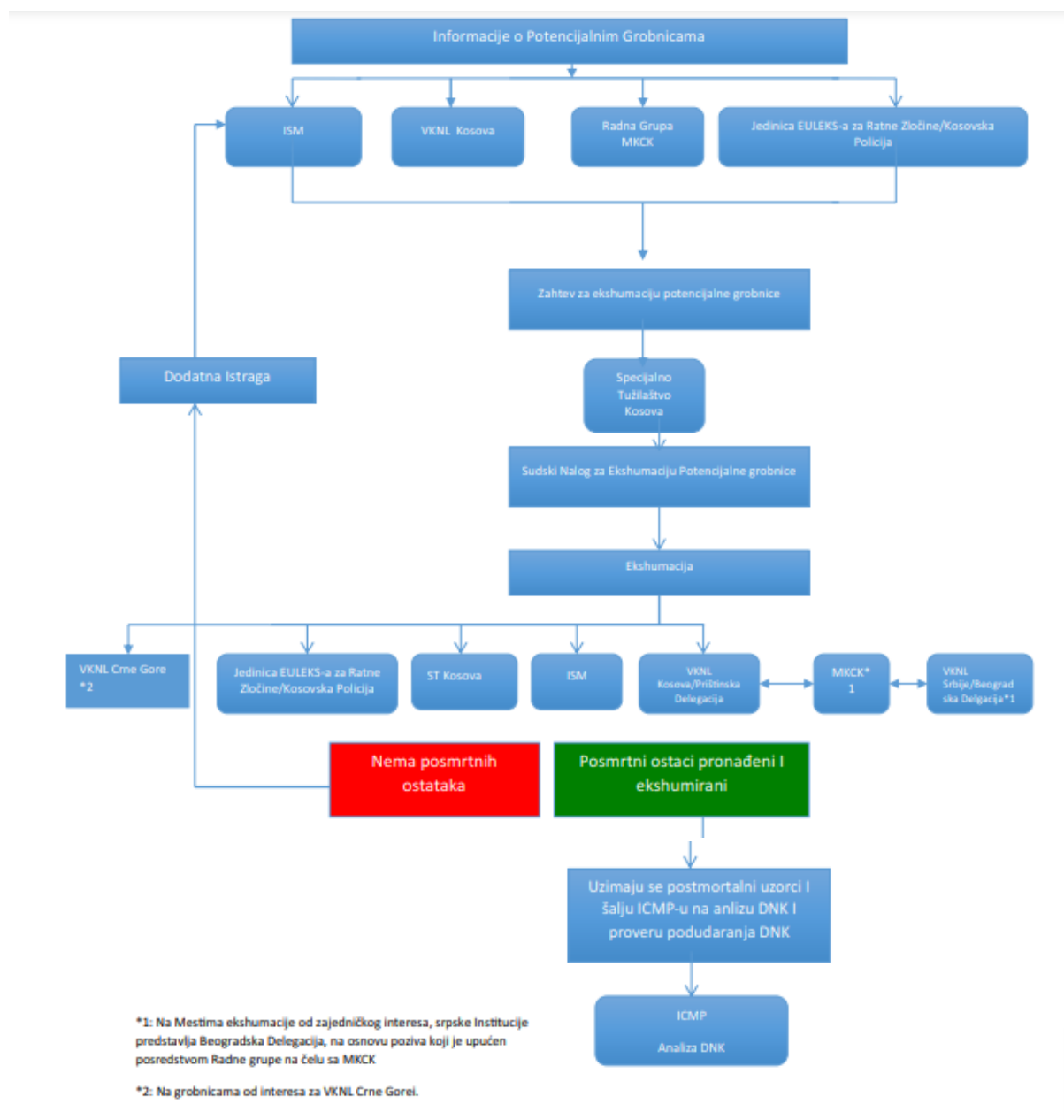
Osoblje je internacionalno, kao i sudije, specijalizovani tužilac i sekretar. Oni su privremenog karaktera sa konkretnim mandatom i nadležnošću u postupku za zločine protiv čovečnosti, ratne zločine i druga krivična dela prema zakonima Kosova, koja su započeta ili izvršena na Kosovu u periodu od 1. januara 1998. do 31. decembra 2000. godine od strane građana Kosova ili Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), odnosno protiv njih. Zločini protiv čovečnosti čije istraživanje i gonjenje je u mandatu ovog suda, obuhvataju i prisilne nestanke lica preduzetih kao deo šireg ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva, uz saznanje o napadu.¹⁴

Prve dve optužnice za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti podignute su i potvrđene tokom 2020. godine, a u jednoj od njih optuženima se, pored drugih radnji, na teret stavljaju i prisilni nestanci. Bivši kosovski predsednik, Hašim Tači, bivši predsednik kosovske skupštine, Kadri Veselji, Redžep Seljimi i Jakup Krasnići optuženi su da su u periodu od najkasnije marta 1998. do septembra 1999. „zajedno sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata imali zajednički cilj da ostvare i sprovedu kontrolu nad celim Kosovom, između ostalog, vršenjem nasilja nad onima koje su smatrali svojim protivnicima i njihovim protivpravnim zastrašivanjem, zlostavljanjem ili uklanjanjem”.¹⁵ Prema optužnici, „taj zajednički cilj obuhvatao je krivična dela progona, zatvaranja, protivzakonitog ili proizvoljnog hapšenja i lišavanja slobode, druge nehumane postupke, surovo postupanje, mučenje, ubistva i prisilne nestanke lica”.¹⁶

¹⁴ Zakon br. 05/L-053 o Specijalizovanim većima i Specijalizovanom tužilaštvu, član 13i: https://www.scp-ks.org/sites/default/files/public/05-l-053_s_0.pdf;

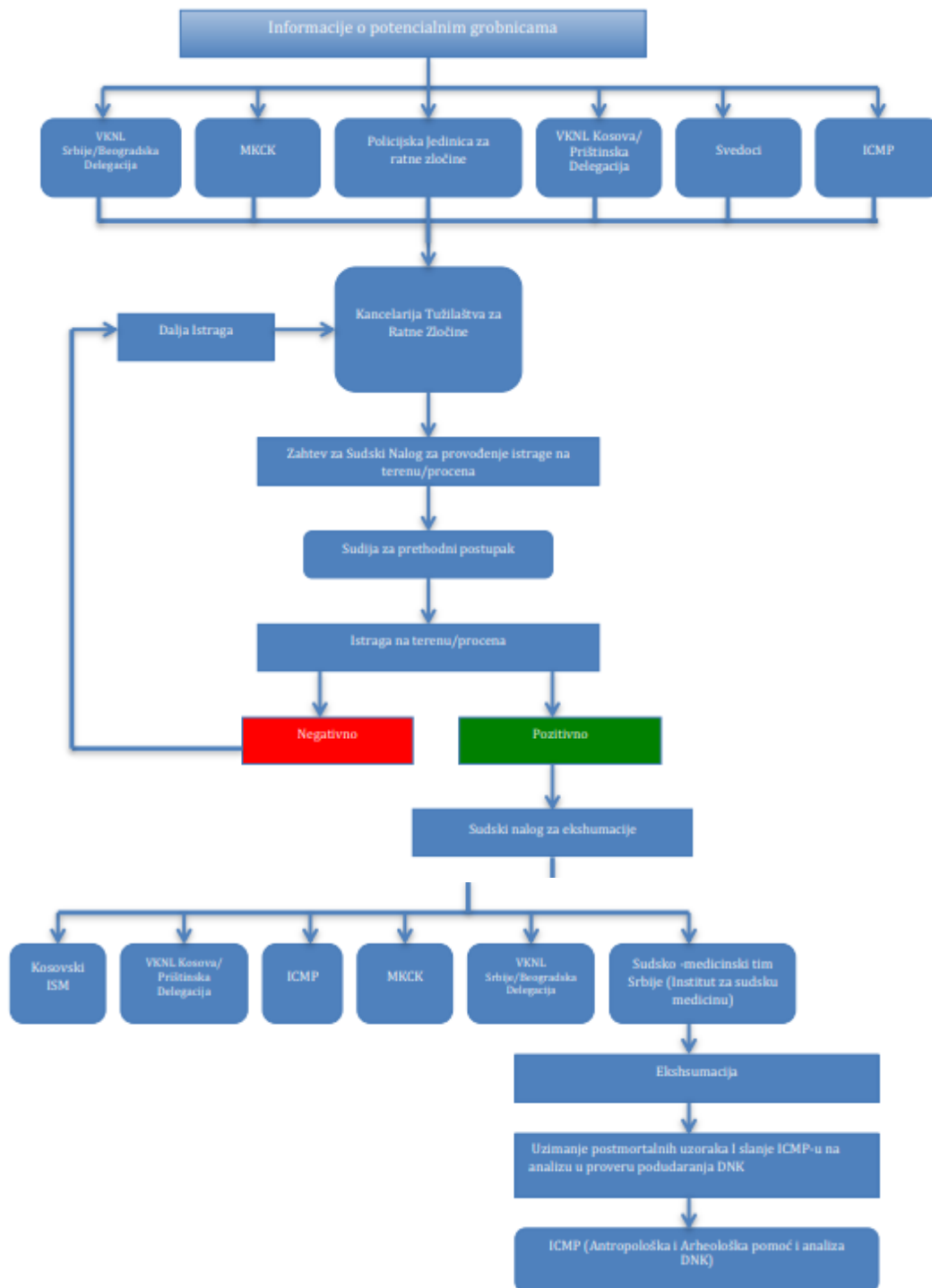
¹⁵ Optužnica protiv Tačija, Veseljija, Seljimija i Krasnićija, str. 4-5: <https://repository.scp-ks.org/LW/Published/Filing/0b1ec6e98037f0e4/PRILOG%203%20uz%20podnesak%20kojim%20se%20dostavljaju%20korigovane%20i%20javne%20redigovane%20verzije%20potvr%20C4%91ene%20optu%20C5%BEnice%20i%20prate%20C4%87ih%20zahteva.pdf>;

¹⁶ Isto, str. 10;

Grafika 1. MKNL-a: Podrška u procesu pronalaženja i identifikacije nestalih lica – rešavanje zastoja¹⁷

¹⁷ Vodič za porodice nestalih lica na Kosovu: Institucije, process i prava porodica, Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP), 2016, strana 13: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2016/12/Serbian-Guide-final-WEB.pdf>;

Grafika 2. MKNL-a: Podrška u procesu pronalaženja i identifikacije nestalih lica – rešavanje zastoja¹⁸

¹⁸ Vodič za porodice nestalih lica na Kosovu: Institucije, proces i prava porodica, Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP), 2016, strana 15: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2016/12/Serbian-Guide-final-WEB.pdf>;

PRIBAVLJANJE PODATAKA O NESTALIMA - ARHIVI

Srbija

Nakon rata na Kosovu 6.064 osobe su se vodile kao nestale. U ovom trenutku traga se za još 1.642 osobe¹⁹, među kojima se nalaze lica albanske i srpske nacionalnosti, ali i nacionalnih manjina koje žive na Kosovu. Kako bi se rešila sudbina lica koja se još uvek vode kao nestala, neophodno je otvoriti i istražiti domaće i međunarodne arhive.

Otvaranje domaćih arhiva najpre se odnosi na arhive Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) Republike Srbije i Ministarstva odbrane (MO) Republike Srbije. Dokumenta MUP-a i MO sadrže informacije o operacijama koje su Vojska Jugoslavije i policija izvodile tokom rata na Kosovu, ali i asanacijama terena do kojih je dolazilo nakon ratnih dejstava. Kako se primećuje u predlogu praktične politike Fonda za humanitarno pravo (FHP) [Potraga za licima nestalim tokom oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije tokom 1990-ih godina](#) MUP i MO uglavnom ne postupaju po zahtevima za pristup informacijama od javnog značaja, pravdajući takvo činjenje tajnošću podataka ili njihovim neposedovanjem.²⁰ Bivši ministar odbrane Bratislav Gašić, a danas direktor Bezbednosno informativne agencije (BIA), arhivsku građu 37. motorizovane brigade Vojske Jugoslavije (mtbr. VJ) je proglasio državnom tajnom 2014. godine²¹. 37. mtbr. VJ aktivno je učestvovala u zločinima počinjenim na području Drenice u kojima je poginulo 180 pripadnika OVK i više od 1.400 civila tokom 1999. godine. Tela za čije je uklanjanje bilo zaduženo Odeljenje za asanaciju terena 37. mtbr. VJ pronađena su 2013. godine u masovnoj grobnici u Rudnici.²²

Pored arhiva MUP-a i MO potrebno je istražiti i arhivsku građu kojom raspolažu komunalna preduzeća, groblja, domovi zdravlja i javnih službi koje su mogle učestvovati u prenosu i zakopavanju posmrtnih ostataka.

Veljko Odalović, predsednik Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije, je na online diskusiji [Doprinos Vlade Srbije rešavanju pitanja nestalih iz oružanog sukoba na Kosovu 1998 – 2000](#), istakao da je Srbija MKCK-u i Prištinskoj delegaciji predala 2.417 dokumenata iz različitih arhiva vojske, policije, komunalnih službi koji uključuju i crteže, mape, izveštaje i izjave. Odalović je tom prilikom pomenuo i saradnju sa Specijalizovanim većima Kosova (SVK) i STK kojima su za potrebe optužnice protiv Tačija i drugih dostavljeni podaci o ilegalnim logorima.

¹⁹ Nacionalni konvent o EU, Snimak online diskusije Doprinos Vlade Srbije rešavanju pitanja nestalih iz oružanog sukoba na Kosovu 1998 – 2000, 19. januar 2021: <https://www.youtube.com/watch?v=3dsUiTtp7Xw>;

²⁰ Predlog praktične politike: Potraga za licima nestalim tokom oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije tokom 1990-ih godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, jun 2018, str. 21: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/07/Predlog_prakticne_politike_Potruga_za_nestalima_SRP_stampano_ff_13.07.2018.pdf;

²¹ FHP: Gašić arhivu 37. motorizovane brigade proglasio tajnom, Miloš Teodorović, Radio Slobodna Evropa, 12. jun 2015: <https://www.slobodnaevropa.org/a/fhp-gasic-arhivu-37-motorizovane-brigade-proglasio-tajnim/27068479.html>;

²² Dosije: Rudnica, Fond za humanitarno pravo, Beograd, januar 2015, str. 40: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_sr.pdf;

Prema članu 7. [Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine](#) državni organi i organizacije dužni su da na zahtev Tužioca za ratne zločine ili Službe za otkrivanje ratnih zločina predaju dokaz koji poseduju ili na drugi način saopšte informacije koje mogu da pomognu u otkrivanju počinilaca ratnih zločina.

U cilju efikasnije potrage za nestalim licima neophodno je otvoriti i arhive međunarodnih organizacija i institucija koje su bile prisutne na Kosovu tokom rata, ali i nakon njega. To se, pre svega, odnosi na arhive i dokumenta KFOR-a, UNMIKA-a, EULEX-a, OEBS-a i MKSJ-a. Kao primer. Kao primer, Ivan Jovanović iz UNDP-a navodi činjenicu da, kada je nakon povlačenja vojske i policije sa Kosova dolazilo do ubistava i otmica od strane OVK, pripadnici KFOR-a su neretko sahranjivali tela i događaje evidentirali. Takva dokumentacija bi se mogla nalaziti u arhivama zemlje kojoj je određen kontingent KFOR-a pripadao. Republika Srbija nastoji da pribavi podatke iz tih arhiva, posredstvom MKCK-a, koji bi mogli pomoći otkrivanju lokacija gde su tela sahranjena ili identifikaciji posmrtnih ostataka, pri čemu joj podršku pruža i UNDP koji je, između ostalog, organizovao i sastanak predstavnika Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije i ambasadora zemalja koje mogu posedovati takvu dokumentaciju.

Prema Jovanoviću, sastanak ambasadora i predsednika Komisije za nestala lica, Veljka Odalovića, održan je krajem oktobra prošle godine. Pozvano je oko 20 ambasada, a prisustvovali su predstavnici oko 15 zemalja. Sastanku su prisustvovala zemlje EU (tad i Velike Britanije), Kanade, Sjedinjenih Američkih Država (SAD) i međunarodne organizacije – UNDP, EU, Savet Evrope, OSCE, kao i MKCK jer zahtevi i odgovori za potraživanjem arhiva idu isključivo preko njih. Grupa predstavnika ovih zemalja i međunarodnih organizacija, kako navodi Jovanović, se periodično susreće u okviru neformalne grupe predstavnika ambasada, najčešće ambasadora, koja se prvo zvala *Group of Friends of the Prosecutor of the Mechanism*, a posle koristila i naziv *Group of Friends of Transitional Justice*.

Najzad, važno je istaći da se termin „arhiv” ne odnosi nužno na dokumenta i podatke sortirane u kutijama i poređane u prostorijama nalik na biblioteke. Arhivi se nalaze i u pamćenju ljudi koji su događajima svedočili ili u njima učestvovali. Shodno tome ni „otvaranje arhiva” ne označava samo otvaranje kutija u kojima se dokumenta skladište, već i poziv onima koji imaju informacije da o njima progovore i podele ih sa nadležnim institucijama.

Kosovo

Kad je reč o arhivama na Kosovu, bitno je napomenuti da je MUP Srbije bila jedina institucija kojoj su kosovski Albanci mogli da prijave prisilne nestanke sve do 10. juna 1999. godine, kada je UNMIK preuzeo odgovornost za upravljanje Kosovom. Neposredno nakon oružanog sukoba, UNMIK nije bio u stanju da uspostavi vladavinu zakona na celom Kosovu i do kraja novembra 1999. godine nije imao dovoljno policajaca za uspostavljanje organa za

sprovođenje zakona koji bi istraživao izveštaje o prisilnim nestancima i otmicama Srba, Roma i drugih manjina. U odsustvu policijske organizacije mnogi članovi porodica prijavljivali su te zločine KFOR-u, koji se takođe bavio otkrivanjem i ponovnim zakopavanjem tela žrtava.²³

Kako se u izveštaju [Amnesty International](#)-a iz 2009. godine navodi, iako je MKCK zadržao opštu odgovornost za dokumentovanje prijave porodica koje nisu mogle da pronađu svoje rođake, tokom godina neposredno nakon sukoba postojala je ogromna pometnja u pogledu broja i identiteta nestalih lica. Pored MKCK-a, prijave o nestalim licima primali su i aktivno tražili UNMIK-ov Biro za zatvorenike i nestala lica, Komisija za pronalaženje i identifikaciju žrtava (VRIC) pri Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), nekoliko međunarodnih i lokalnih nevladinih organizacija, kao i udruženja porodica nestalih i otetih lica.²⁴

Veliki broj agencija i nejasnoća u pogledu toga kome treba prijaviti nestanak lica doveli su do ogromnog zastoja u utvrđivanju broja i identiteta nestalih i, kao posledica toga, do zastoja u otvaranju krivičnih istraga. Upravo iz velikog broja različitih međunarodnih organizacija koje su se bavile ovim pitanjem proizilazi značaj otvaranja međunarodnih arhiva u cilju rasvetljavanja sudbine nestalih na Kosovu.

Pored toga, za rešavanje ovog pitanja ključnim se smatra pronalaženje i otvaranje arhiva OVK, na čemu insistira Beograd, a koji je otvaranje svojih arhiva uslovio reciprocitetom. Međutim, zvanična Priština tvrdi da je OVK bila gerilska organizacija, te da vojne arhive ne postoje.²⁵

Uprkos tome, u [Nacrtu Zakona o zaštiti vrednosti borbe OVK](#), koji je više puta bio na dnevnom redu zasedanja Skupštine Kosova bez dovoljnog broja glasova za njegovu usvajanje, arhiva OVK prepoznata je kao zaštićena vrednost.²⁶ Pojedini autori ipak smatraju da je nerealno očekivati da se u arhivama OVK nalaze podaci o grobnim mestima nestalih lica, te da je, bez obzira što se arhiva skriva, javnosti poznata konkretna dokumentacija.²⁷

Ističe se da je deo dokumentacije korišćen tokom suđenja Albancima pred Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) u Hagu, te da se u ovom sudu nalazi brojna dokumentacija koja se nije koristila. Pored toga, odabrana dokumentacija korišćena je pred sudovima na Kosovu koji su procesuirali bivše pripadnike OVK za ratne zločine. Mnoge

²³ *Amnesty International*: Sahrnjavanje prošlosti 10 godina nekažnjavanja za otmice i nestanke na Kosovu, jun 2009, str. 15: <https://www.amnesty.org/download/Documents/48000/eur700072009srp.pdf>;

Nije poznato koja je količina informacija primljenih od članova porodica ili dokaza pribavljenih sa tela koja je pronašao KFOR nezvanično predata UNMIK-u. U vreme pisanja ovog dokumenta arhive KFOR-a koje se odnose na takve izveštaje nisu bile stavljene na raspolaganje istraživačima u Srbiji ili Kosovu.

²⁴ Isto, str. 16;

²⁵ Will Serbia and Kosovo Open Up Secret War Archives, Serbeze Haxhijaj and Milica Stojanović, BIRN, 11. avgust 2020: <https://balkaninsight.com/2020/08/11/will-serbia-and-kosovo-open-up-secret-war-archives/>;

²⁶ Kosovska skupština opet bez kvoruma: Nacrt zakona o vrednostima rata OVK nije izglasan, KosSev, 16. oktobar 2020: <https://kossev.info/kosovska-skupstina-opet-bez-kvoruma-nacrt-zakona-o-vrednostima-rata-ovk-nije-izglasan/>;

²⁷ Bojan Đokić, Arhiva OVK, Danas, 15. septembar 2020: <https://www.danas.rs/drustvo/suocavanje/arhiva-ovk/>;

knjige objavljene na Kosovu napisane su na osnovu arhive OVK i na istu se autori pozivaju, kao i to da su javnosti dostupna i određena saopštenja OVK u kojima je ova organizacija preuzela odgovornost za pojedine likvidacije. Institucije Republike Srbije, KFOR-a, UNMIK-a, EULEX-a, ali i privatna lica, takođe poseduju različitu dokumentaciju OVK.²⁸

²⁸ Isto;

SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE I POTRAGA ZA NESTALIMA

Srbija

„Nestanci ljudi za vreme oružanih sukoba su u najvećem broju slučajeva posledica kršenja međunarodnog humanitarnog prava”²⁹, a rešavanje pitanja nestalih osoba jeste, u biti, humanitarno pitanje koje se ne sme uslovljavati. Rešavanje sudbine nestalih osoba, ipak, može pružiti i podatke o odgovornima za izvršenje krivičnih dela, te tako doprineti procesu tranzicione pravde i suđenjima za ratne zločine.

U periodu koji analiziramo, 2016. godine doneta je [Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina](#) koja je važila do 2020. godine. U Strategiji se navodi da je neophodno da „postupci za ratne zločine [budu] zakonito sprovedeni, u razumnom roku, uz puno poštovanje prava svih subjekata postupka. Time bi se omogućilo da odgovorni za ratne zločine budu adekvatno kažnjeni, da žrtve dobiju pravdu, a tela nestalih budu pronađena.”³⁰ Kao ciljevi koji bi doprineli napretku na polju suđenja za ratne zločine i rešavanja pitanja nestalih lica, navode se unapređenje normativnog okvira, institucionalnih i administrativnih kapaciteta državnih organa, ali i unapređenje regionalne i međunarodne saradnje.³¹ Smanjenje broja nestalih lica bio bi jedan od pokazatelja uspešnog sprovođenja Nacionalne strategije.³²

Dve godine kasnije (2018) usvojena je i [Tužilačka strategija za istragu i gonjenje ratnih zločina u Republici Srbiji](#) sa periodom važenja do 2023. godine. Tužilačka strategija usklađena je sa Nacionalnom, prepoznaje potrebu blagovremenog sprovođenja postupaka za ratne zločine, ali i intenziviranja istraga lokaliteta³³ i unapređenja saradnje Tužilaštva za ratne zločine i Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije.³⁴

U Tužilačkoj strategiji se navodi i da „na zahtev Tužilaštva, a za potrebe vođenja konkretnih krivičnih postupaka, Komisija za nestala lica Vlade Republike Srbije dostavlja Tužilaštvu dokumentaciju i podatke iz svojih evidencija”³⁵, kao i „informacije u vezi sa okolnostima nestanka određenih lica i u vezi sa mogućim lokalitetima na kojima su pohranjena tela ubijenih”³⁶.

Važno je podsetiti se da je 2015. godine, nakon objavljivanja dosijea [Rudnica](#) Fonda za humanitarno pravo, tadašnji tužilac za ratne zločine, Vladimir Vukčević, najavio istragu

²⁹ Predlog praktične politike: Potraga za licima nestalim tokom oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije tokom 1990-ih godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2018, str. 22: http://www.hlc-rdc.org/wpcontent/uploads/2018/07/Predlog_prakticne_politike_Potruga_za_nestalima_SRP_stampano_ff_13.07.2018.pdf;

³⁰ Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 19/2016, str. 4: <https://www.mpravde.gov.rs/vest/12116/-nacionalna-strategija-za-procesuiranje-ratnih-zlocina-.php>;

³¹ Isto, str. 30-31;

³² Isto, str. 7;

³³ Tužilačka strategija za istragu i gonjenje ratnih zločina u Republici Srbiji (2018-2023), str. 8:

http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document_sr/2018-05/strategija_trz_srb.pdf;

³⁴ Isto, str. 32;

³⁵ Isto, str. 31;

³⁶ Isto, str. 32;

protiv načelnika Generalštaba Ljubiše Dikovića.³⁷ Tomislav Nikolić, tada predsednik Republike Srbije, javno je podržao generala, a Vukčeviću poručio da „malo razmisli šta on to kopa po Srbiji”.³⁸ Istraga protiv Ljubiše Dikovića nije pokrenuta, a Vukčevićev mandat je istekao krajem te godine.

U periodu od 1. januara 2016. do 31. maja 2017. godine nije bilo ovlašćenog Tužioca za ratne zločine, što je dovelo do zastoja u postupcima jer samo ovlašćeni Tužilac može zastupati postojeće optužnice i podizati nove.³⁹

Fond za humanitarno pravo u Izveštajima o suđenjima za ratne zločine u Srbiji navodi da se broj nestalih ne smanjuje odgovarajućom brzinom⁴⁰, problematizuje nedostatak optužnica podignutih za zločine na Kosovu⁴¹ i ističe probleme u optužnici za zločine u selu Trnje – nedostatak zapisnika o ekshumaciji i obdukciji, odnosno neevidentiranje nestalih lica od strane nadležnih organa.⁴²

Osim postojećeg zakonskog okvira i strategija, u Izveštaju Komisije za nestala lica za 2019. godinu ističe se neophodnost izrade Zakona o nestalim licima kojim bi se uredila prava članova porodica nestalih, a čiju su potrebu istakli predstavnici Koordinacije srpskih udruženja porodica nestalih, podržani od strane predsednika Republike Srbije, Aleksandra Vučića.⁴³ U Radnoj grupi za izradu nacrtu Zakona o nestalim licima nalaze se predstavnici Komisije za nestala lica, Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstva za evropske integracije, kao i predstavnik UNDP, Ivan Jovanović. Pored neophodnosti donošenja zakona o nestalim licima, Jovanović ističe i potrebu izmene Krivičnog zakonika radi definisanja prisilnog nestanka, radnje koja se trenutno podvodi samo pod krivično delo zločin protiv čovečnosti, kao posebnog krivičnog dela bez mogućnosti zastarevanja.

Kosovo

Istraga i gonjenje za prisilne nestanke na Kosovu, od jula 1999. godine do novembra 2008. bili su odgovornost UNMIK-a koji je bio nadležan za teška krivična dela, uključujući ratne zločine.

³⁷ Tokom rata na Kosovu Ljubiša Diković komanduje 37. motorizovanom brigadom, odgovornom za ubistva velikog broja civila na području Drenice. Odeljenje za asanaciju terena 37. mtbr bilo je zaduženo za uklanjanje tela, od kojih su mnoga pronađena 2013. godine u masovnoj grobnici Rudnica.

Dosije Rudnica, Fond za humanitarno pravo, Beograd, januar 2015, str. 27 i 39:

http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_sr.pdf;

³⁸ Nikolić: Tužilac Vukčević da razmisli šta kopa po Srbiji, Ognjen Zorić, Radio Slobodna Evropa, 14. februar 2015:

<https://www.slobodnaevropa.org/a/nikolic-tuzilac-vukcevic-da-razmisli-sta-kopa-po-srbiji/26849571.html>;

³⁹ Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2017. i 2018. godine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2019, str. 28-29:

<http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>;

⁴⁰ Isto, str. 23;

⁴¹ Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2016. godine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2017, str. 20:

http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/05/Izvestaj_o_sudjenjima_za_2016.pdf;

⁴² Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2017. i 2018. godine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2019, str. 86:

<http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>;

⁴³ Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2019. godine, Vlada Republike Srbije, Komisija za nestala lica, Beograd, februar 2020, str. 10-11: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;

U izveštaju *Amnesty International*-a iz 2013. godine, navodi se da UNMIK misija nije uspjela da inicira blagovremene i temeljne istrage kada bi ljudi prijavljivali nestanke svojih članova porodice neposredno po okončanju oružanog sukoba na Kosovu. Dodaje se da se na osnovu dokaza prikupljenih od strane UNMIK-ove Savetodavne komisije za ljudska prava (HRAP), zapaža šokantno zanemarivanje prava nestalih lica i članova njihovih porodica.⁴⁴

U izveštaju se navodi da prijave o nestalim licima nisu bile blagovremeno, nepristrasno i temeljno istražene od strane UNMIK policije i da su srodnici retko bili informisani o bilo kakvom napretku u takvim istragama. U nekim žalbama, koje su bile razmatrane do objavljivanja ovog izveštaja, HRAP navodi da se istrage nikada nisu ni desile ili da je istraga obustavljena nakon što su posmrtni ostaci nestalih lica vraćeni porodicama.⁴⁵

Iako se ovaj izveštaj fokusira na otmice kosovskih Srba od strane pripadnika OVK, *Amnesty International* je pronašao slične neusphe UNMIK-a da sprovede pravovremenu, nepristrasnu i efektivnu istragu o prisilnim nestancima kosovskih Albanaca od strane srpske policije, vojske i paravojnih jedinica.

UNMIK-ove odgovornosti u vezi sa vladavinom zakona na Kosovu okončane su decembra 2008. godine, kada je EULEX misija preuzela UNMIK-ovu policiju, tužilačke i sudske funkcije, kao i nadležnost za istragu i krivično gonjenje za teška krivična dela, uključujući zločine u skladu sa međunarodnim pravom.

Amnesty International za dotadašnji rad EULEX-a u istrazi slučajeva prisilnih nestanaka navodi da je postignut "određeni pomak" kad je reč o nestancima kosovskih Albanaca od strane srpskih snaga. S druge strane, "manji napredak" postignut je u vezi sa istragama i gonjenjima koja se odnose na otmice Srba i drugih manjina.⁴⁶

Od 2014. godine počinje prenos ovlašćenja EULEX-a na lokalne, kosovske organe. Od juna 2018. godine STK ima isključivu nadležnost za istraživanje i krivično gonjenje za ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

EULEX je STK-u predao oko 900 predmeta ratnih zločina, dok je oko 2.000 predmeta u vezi sa nestalim licima prebačeno iz policijske jedinice za ratne zločine EULEX-a jedinici za istragu ratnih zločina, odnosno sektoru za nestale osobe u Policiji Kosova.⁴⁷

⁴⁴ Kosovo: UNMIK's legacy: The failure to deliver justice and reparation to the relatives of the abducted, Amnesty International, 2013, str. 5: <https://www.amnesty.org/download/Documents/16000/eur700092013en.pdf>;

⁴⁵ Kosovo: UNMIK's legacy: The failure to deliver justice and reparation to the relatives of the abducted, Amnesty International, 2013, str. 5: <https://www.amnesty.org/download/Documents/16000/eur700092013en.pdf>;

⁴⁶ Isto. str. 7;

⁴⁷ Strategija ratnih zločina, Tužilački savet Kosova, Državno tužilaštvo, Priština, februar 2019, str. 5: <https://prokuroria-rks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/KPK/Dokumente%20Strategijike/STRATEGIJA%20RATNIH%20ZLOCINA.pdf> ;

Tužilački savet Kosova usvojio je [Strategiju za ratne zločine](#) februara 2019. godine. Jedan od ciljeva ove strategije je i da se osigura istraga i krivično gonjenje ratnih i drugih zločina prema međunarodnom pravu, uključujući prinudni nestanak i ubistva nestalih lica, tokom i nakon oružanog sukoba. U Strategiji se navodi da „predmete prislinih nestanaka i otmica počinjenih u kontekstu sukoba na Kosovu, treba temeljno istražiti kako bi se osiguralo da odgovorni uključujući i civilne zapovednike i državne službenike, budu kažnjeni u skladu sa težinom njihovih radnji.”⁴⁸

Kako bi se to postiglo, prvenstveno je neophodna procena predmeta koje je predao EULEX. Ističe se da je ovo trebalo da bude urađeno od strane EULEX-a „umesto da se ostavi po strani i prenese STK i Kosovskoj policiji”. Dodaje se i to da će tužilaštvo i policija aktivirati ove slučajeve „što je pre moguće”. Takođe se navodi da je „iz primopredaje EULEX-a jasno da predmeti nestalih lica nisu procesuirani i da im EULEX tokom svog mandata nije dao prioritet”, kao i to da im nije dato nikakvo objašnjenje zašto.⁴⁹

S obzirom na količinu predmeta koji su preneti tužilaštvu i policiji od strane EULEX-a (900 predmeta ratnih zločina i 2.000 predmeta nestalih lica), u strategiji se ističe da je „nerealno očekivati da će se sva navodna kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja su počinjena za vreme ili posle sukoba istražiti ili procesuirati na isti način i sa istom posvećenošću, posebno imajući u vidu ograničena dodeljena sredstva Specijalnom tužilaštvu i sektoru za nestala lica Kosovske policije”.⁵⁰

Ističe se i da je saradnja državnog tužioca i Instituta za sudsku medicinu i regionalna saradnja u ovoj oblasti, sa relevantnim lokalnim i međunarodnim institucijama, od suštinskog značaja za uspešnu istragu otmica i nestanaka ljudi koji su se dogodili tokom i posle sukoba.⁵¹ Međutim, dosadašnja „nedovoljna ili oskudna primena protokola za saradnju između tužilaštava zaduženih za istragu i gonjenje ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava, uključujući sudbinu nestalih, rezultirala je stepenom nezadovoljavajuće saradnje u razmeni informacija na regionalnom nivou”.⁵²

Kao jedan od glavnih problema kad je reč o istrazi i krivičnom gonjenju za ratne zločine, uključujući i sudbinu nestalih, istaknut je nedostatak strateškog plana ili sporazuma između Kosova i Srbije. U Strategiji se navodi da saradnja i razmena informacija između kosovskih i srpskih tužilaštava „gotovo da ne postoji”, te da je „jedini postojeći protokol o saradnji, onaj između EULEX policije i srpskog MUP-a”.⁵³ Poseban problem, ističe se, predstavlja imunitet osumnjičenih koji se nalaze u Srbiji ili drugim državama na teritoriji bivše Jugoslavije, kao i

⁴⁸ Isto, str. 24;

⁴⁹ Isto, str. 10;

⁵⁰ Isto, str. 10;

⁵¹ Isto, str. 24;

⁵² Isto, str. 18;

⁵³ Isto, str. 18-19;

dokazni materijal koji se „često nalazi u Haškom tribunalu i drugim međunarodnim organizacijama”.⁵⁴

Specijalna tužiteljka Drita Hajdari, po usvajanju ove strategije, izrazila je zabrinutost da Strategija ne može da uspe bez podrške visokih političkih zvaničnika, kako na Kosovu, tako i u Srbiji.⁵⁵

Prema podacima FHP Kosovo, od 1999. do završetka 2020. godine, na Kosovu je osuđena 41 osoba za ratne zločine (34 Albanca, 6 Srba i 1 Rom). U više od 90% ovih slučajeva osuđujuće presude su donete za zločine počinjene nad albanskim civilnim stanovništvom. Iako je Strategija usvojena 2019. godine, izveštaji o napretku u njenom sprovođenju nisu dostupni javnosti.

⁵⁴ Isto, str. 6;

⁵⁵ Kosovo: Nova Strategija za ratne zločine se suočava sa političkim preprekama, Serbeze Hadžiaj, BIRN, 13. mart 2019: <https://balkaninsight.com/2019/03/13/kosovo-nova-strategija-za-ratne-zlocine-se-suocava-sa-politickim-preprekama/?lang=sr;>

AKTIVNOSTI DRŽAVNIH ORGANA NA POLJU SMANJENJA BROJA NESTALIH LICA I OTKRIVANJA MASOVNIH GROBNICA U SRBIJI I KOSOVU

Srbija

Prema Izveštaju o radu Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije do kraja 2016. godine kao nestalo se vodilo 1.660 lica.⁵⁶ Tokom te godine održane su tri sednice Radne grupe za lica koja se vode kao nestala u okviru dijaloga Beograd – Priština i tri sednice Radne podgrupe za forenzička pitanja. Održane su i dve sednice Radne grupe za prikupljanje činjenica i dokaza u rasvetljavanju zločina nad pripadnicima srpskog naroda i ostalih nacionalnih zajednica na KiM Odbora za KiM Narodne skupštine.⁵⁷ Tokom godine Komisija je učestvovala u ekshumacijama, reasocijacijama, identifikacijama i primopredaji 12 lica u vezi sa konfliktom na KiM.⁵⁸

Komisija za nestala lica navodi da su se do kraja 2017. godine 1.654 lica vodila kao nestala.⁵⁹ U toku godine održane su dve sednice Komisije za nestala lica, Sedma i Osma, dve sednice Radne grupe, jedna sednica Radne podgrupe za forenzička pitanja, pet sastanaka Tima za analizu i više sednica skupštinske Radne grupe.⁶⁰ Tokom 2017. godine Komisija je učestvovala u ekshumacijama, reasocijacijama, identifikacijama i primopredaji četiri lica u vezi sa konfliktom na KiM.⁶¹

Do kraja decembra 2018. godine 1.653 lica su se i dalje vodila kao nestala, kako se navodi u izveštaju Komisije za nestala lica.⁶² Održane su i tri sednice Radne grupe, tri sednice Radne podgrupe za forenzička pitanja, sastanak Tima za analizu i tri sednice Radne grupe skupštinskog odbora za KiM. Rukovodilac skupštinske Radne grupe, Milovan Drecun, isticao je obradu 1630 događaja i 3573 dokumenta obrađena u vezi sa područjima Drenica i Dukadin.

U julu 2018. godine na samitu zemalja Zapadnog Balkana u Londonu potpisana je Zajednička deklaracija o nestalim licima, a u novembru je u Hagu potpisan i Okvirni plan.⁶³ Radi sprovođenja Okvirnog plana osnovana je i Grupa za nestala lica (GNL) koju čine dve operativne grupe – Operativna grupa za bazu podataka aktivnih slučajeva nestalih lica na

⁵⁶ Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2016. godine, Beograd, februar 2017, str.4: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;

⁵⁷ Isto, str. 9-12;

⁵⁸ Isto, str. 4;

⁵⁹ Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2017. godine, Beograd, mart 2018, str. 6: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;

⁶⁰ Isto, str. 9-14;

⁶¹ Izveštaj o radu Komesarijata za izbeglice i migracije za 2017. godinu, Beograd, mart 2018. godine, str. 71: <https://kirs.gov.rs/media/uploads/2017.pdf>;

⁶² Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2018. godine, Beograd, januar 2019, str. 5: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;

⁶³ Izveštaj o radu Komesarijata za izbeglice i migracije za 2018. godinu, Beograd, april 2019, str. 26-28: <https://kirs.gov.rs/media/uploads/2018.pdf>;

području bivše Jugoslavije i Grupa za rešavanje neidentifikovanih posmrtnih ostataka koji se nalaze u mrtvačnicama u regionu.⁶⁴

Tokom 2018. proveravane su i četiri lokacije za koje se pretpostavljalo da mogu biti grobnice kosovskih Albanaca – Kiževak, Jalovište, Medevce i Karadak. Kiževak i Jalovište je za pretragu nominovala Beogradska delegacija Radne grupe za nestala lica, Medevce REKOM, a Karadak Tužilaštvo za ratne zločine. Ni na jednoj lokaciji posmrtni ostaci nisu pronađeni.⁶⁵

Tokom 2018. godine Komisija je učestvovala u ekshumacijama, reasocijacijama, identifikacijama i primopredaji osam lica u vezi sa konfliktom na KiM.⁶⁶

U Izveštaju Komisije za nestala lica, zaključno sa decembrom 2019. godine 1.646 lica se vodilo kao nestalo.⁶⁷ Tokom godine je održana i deveta sednica Komisije za nestala lica⁶⁸, a održani su i jedna sednica Radne grupe, jedan sastanak Tima za analizu i tri sednice skupštinske Radne grupe. Nijedna sednica Radne podgrupe za forenzička pitanja nije održana.⁶⁹

Na marginama samita zemalja Zapadnog Balkana u Poznanu održan je sastanak Grupe za nestala lica, gde je predstavljen prvi izveštaj Grupe. Nakon toga održana su još dva sastanka Grupe za nestala lica – u Zagrebu i u Podgorici.⁷⁰ Tokom 2019. godine Komisija je učestvovala u ekshumacijama, reasocijacijama, identifikacijama i primopredaji osam lica u vezi sa konfliktom na KiM.⁷¹ Izvršena je i provera terena na lokaciji Jalovište kod Raške, ali posmrtni ostaci nisu pronađeni.⁷²

Tokom 2020. godine održana su dva sastanka Grupe za nestala lica. Na drugom sastanku, održanom u oktobru u Beogradu, razmatran je Izveštaj o radu Grupe za nestala lica za period od jula 2019. do novembra 2020. godine. Izveštaj je predstavljen na Samitu zemalja Zapadnog Balkana u Sofiji.⁷³ U decembru 2020. godine došlo je do prvih ekshumacija na lokaciji Kiževak u blizini Raške.⁷⁴ Iskopavanja u rudniku Kiževak započeta su još u novembru 2015. godine, ali su zbog tehničkih razloga i vremenskih prilika često obustavljana. Budući da je Kiževak bio aktivan rudnik izgled terena se menjao, što je otežavalo precizan pronalazak lokacije na kojoj su 1999. godine zakopana tela. Potrazi je pomogla satelitska

⁶⁴ Isto, str. 89-90;

⁶⁵ Odgovor Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije na zahtev za pristup informacijama od javnog značaja koji je Inicijativa mladih za ljudska prava uputila 22. januara 2021. godine.

⁶⁶ Isto;

⁶⁷ Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2019. godine, Beograd, februar 2020, str. 7: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;

⁶⁸ Isto, str. 10;

⁶⁹ Isto, str. 14-16;

⁷⁰ Izveštaj o radu Komesarijata za izbeglice i migracije za 2019. godinu, Beograd, april 2020, str. 67-69: <https://kirs.gov.rs/media/uploads/2019.pdf>;

⁷¹ Isto, str. 67;

⁷² Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2019. godine, Beograd, februar 2020, str. 17: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;

⁷³ Predstavljen drugi izveštaj Grupe za nestala lica, Komisija za nestala lica, 18. decembar 2020: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/aktuelno.php>;

⁷⁴ Ekshumacija posmrtnih ostataka u rudniku Kiževak kod Raške, Komisija za nestala lica, 4. decembar 2020: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/aktuelno.php>;

slika Ministarstva odbrane SAD kojom je uspešno rekonstruisan izgled lokacije iz 1999. godine. Odalović navodi da je pet tela ekshumiranih na lokaciji Kiževak u fazi identifikacije, a da se očekuje pronalazak još najmanje 10 tela. Kiževak je trenutno konzerviran zbog nepovoljnih vremenskih uslova, a radovi će se nastaviti na proleće 2021. godine, čim vremenske prilike to dozvole.⁷⁵

Tokom 2020. godine, po naredbi Tužilaštva za ratne zločine, izvršeno je probno iskopavanje u Kozarevu, u opštini Novi Pazar. Komisija je tokom ove godine učestvovala u ekshumacijama, reasocijacijama, identifikacijama i primopredaji 11 lica u vezi sa konfliktom na KiM.⁷⁶

Na online diskusiji održanoj u januaru 2021. godine, predsednik Komisije za nestala lica izjavio je da se još 1.642 osobe vode kao nestale. Tom prilikom Odalović je istakao i da se poslednja proveravana lokacija nalazi u blizini rudnika uglja Štavalj. Na lokaciju je uputila Prištinska delegacija, a provera lokacije bi mogla započeti na proleće 2021. godine.

U februaru 2021. godine preuzeti su i identifikovani ostaci vojnika poginulog na Košarama tokom rata 1999. godine.⁷⁷

Kako se uočava iz izveštaja Komisije za nestala lica i reči njenih predstavnika, u periodu od 2016. do 2020. godine rešena je sudbina 18 lica koja su se vodila kao nestala u vezi sa ratom na Kosovu. Inicijativa mladih za ljudska prava je posredstvom zahteva za informacije od javnog značaja tražila zbirne podatke od Komisije za nestala lica o tačnom broju otkrivenih, ekshumiranih i predatih posmrtnih ostataka u ovom periodu ali do kraja rada na tekstu analize nismo dobili zbirne podatke.

Poredeći podatke MKCK-a, FHP primećuje da Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina ne dovodi do efikasnog i značajnog smanjenja broja nestalih lica. U novembru 2018. godine 10.261 osoba iz ratova u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu se vodila kao nestala, dok je u novembru 2019. taj broj smanjen na 10.090.⁷⁸

Između 2016. i 2020. godine, ali ni pre toga, nije podignuta nijedna optužnica koja bi bila posledica pronalaska masovnih grobnica sa telima kosovskih Albanaca, niti je neki krivični postupak za zločine izvršene na Kosovu rezultirao pronalaskom masovnih grobnica i nestalih lica u Srbiji. Treba ipak pomenuti da je krivični postupak u predmetu *Drenička grupa*, vođen

⁷⁵ Online diskusija Doprinos Vlade Srbije rešavanju pitanja nestalih iz oružanog sukoba na Kosovu 1998 – 2000, 19. januar 2021: <https://www.youtube.com/watch?v=3dsUiTTp7Xw>;

⁷⁶ Odgovor Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije na zahtev za pristup informacijama od javnog značaja koji je Inicijativa mladih za ljudska prava uputila 22. januara 2021. godine.

⁷⁷ Preuzeti posmrtni ostaci vojnika stradalog u konfliktu na AP KiM 1999. godine, Komisija za nestala lica, 03. februar 2021: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/aktuelno.php>;

⁷⁸ Peti izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, Find za humanitarno pravo, Beograd, decembar 2019, str. 16: http://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/12/Peti_izvestaj_o_sprovođenju_Nacionalne_strategije_za_procesuiranje_ratnih_zlocina.pdf;

u Kosovskoj Mitrovici, doveo do otkrića masovne grobnice Rudnica u Srbiji u kojoj su prvi posmrtni ostaci ekshumirani 2014. godine.⁷⁹

Komisija za nestala lica se sastaje sa međunarodnim organizacijama, udruženjima porodica nestalih i prištinskim predstavnicima. Beogradska i Prištinska delegacija Radne grupe za lica koja se vode kao nestala redovno razmenjuju informacije i zajedno odlaze na teren i identifikacije pronađenih posmrtnih ostataka. Komisija ističe da je pretražena svaka lokacija na koju je upućivala Priština, organizacije poput Mreže pomirenja REKOM ili pojedinci. Ipak, uočljiv je pasivan pristup problemu nestalih lica. Shodno tome, neophodan je proaktivniji pristup ovom pitanju, kako od strane Komisije za nestala lica, tako i od strane drugih nadležnih organa.

Kosovo

Prema podacima EULEX misije, na Kosovu je u periodu od 2016. do 2020. godine sprovedeno 59 procena terena, 41 ekshumacija, pronađeni su ostaci 66 pojedinca, dok su 32 nestale osobe identifikovane.⁸⁰

Tokom 2016. godine izvršeno je 24 procena terena, 9 ekshumacija, pronađeni su ostaci 16 pojedinaca, dok je 9 nestalih osoba identifikovano. Sledeće, 2017. godine izvršeno je 8 procena terena, 12 ekshumacija, pronađeni su ostaci 19 pojedinaca, dok je 7 nestalih osoba identifikovano.⁸¹ U 2018. godini izvršeno je 6 procena terena, 1 ekshumacija, pronađeni su ostaci 7 pojedinaca, dok je 5 nestalih osoba identifikovano. Tokom 2019. godine izvršeno je 18 procena terena, 10 ekshumacija, pronađeni su ostaci 11 pojedinaca, dok je 9 nestalih osoba identifikovano. Prošle, 2020. godine izvršeno je 3 procena terena, 9 ekshumacija, pronađeni su ostaci 13 pojedinaca, dok su 2 nestale osobe identifikovane.⁸²

Informacije o lokacijama na kojima su vršena iskopavanja, etničkoj pripadnosti i polu identifikovanih pojedinaca, autorima nisu dostavljene od strane EULEX-a. Konkretnije informacije o aktivnostima koje je u periodu od 2016. do 2020. godine preduzimala Komisija za nestala lica Vlade Kosova nisu dostupne.⁸³

U izveštaju Grupe za nestala lica u periodu od jula 2019. do kraja oktobra 2020. godine navodi se da je kosovska Komisija za nestala lica učestvovala u 12 izviđanja terena, 18

⁷⁹ Dosije Rudnica, Fond za humanitarno pravo, Beograd, januar 2015, str. 9 http://www.hlc-rcd.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_sr.pdf.

⁸⁰ Informacije su dobijene od strane EULEX misije, 3. februara 2021 po osnovu zahteva za informacije od javnog značaja od strane Nove društvene inicijative (NSI). S druge strane, u izveštaju MKNL iz 2017. godine se navodi, na osnovu podataka koje im je dostavio EULEX, da je tokom 2016. godine izvršeno 20 terenskih operacija (ekshumacija i procena terena), pri čemu je pronađeno 16 nepotpunih setova posmrtnih ostataka i 1 potpun; Lica nestala usled sukoba na Kosovu i njegovih posledica – Pregled stanja, Međunarodna komisija za nestala lica, Priština, 2017, str. 21: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2017/05/kosovo-stocktaking-report-2017-bcs-2.pdf>;

⁸¹ Isto;

⁸² Isto;

⁸³ Komisija za nestale lica Vlade Kosova još uvek nema funkcionalnu zvaničnu web stranicu. Na sajtu Vlade Kosova nije moguće pronaći izveštaje ove komisije za period 2016-2020. Na zahtev za dostavljanjem izveštaja iz Komisije nam je odgovoreno da se zbirni izveštaji komisije podnose Vladi Kosova i da su javno dostupni.

ekshumacija na području Kosova i dve ekshumacije na području Srbije. Prilikom ekshumacija na teritoriji Kosova pronađeni su posmrtni ostaci 13 lica. U ovom periodu Komisija je identifikovala 14 lica i njihove ostatke predala porodicama. Posmrtni ostaci pet lica su predati Crnoj Gori, dva Srbiji, a ostaci jednog lica su Kosovu predati od strane Bosne i Hercegovine.⁸⁴

Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije, Beogradska delegacija Radne grupe za nestala lica je u periodu od 2016. do 2020. godine prisustvovala na više probnih iskopavanja na teritoriji KiM. Tokom 2016. godine delegacija je prisustvovala iskopavanjima u blizini Hrama Hrista Spasa u Prištini i na lokaciji u Leposaviću. Ni na jednoj lokaciji posmrtni ostaci nisu pronađeni. Naredne godine (2017) vršena su iskopavanja u blizini džamije u Kosovskoj Mitrovici, pravoslavnom groblju u Prizrenu i selu Kovače u opštini Zubin Potok. U Prizrenu su pronađena dva lica srpske nacionalnosti. Godine 2018. vršena su iskopavanja na lokaciji u Đakovici i tom prilikom su pronađeni posmrtni ostaci osam lica srpske i nealbanske nacionalnosti. Tokom 2019. godine bez uspeha su vršena iskopavanja na lokacijama Kišnica i Ugljare, ali su na lokaciji Tusus u opštini Prizren i na muslimanskom groblju u Kosovskoj Mitrovici pronađeni posmrtni ostaci dva lica – jednog srpske i drugog albanske nacionalnosti. U mestu Budisavce, opština Klina, obeležena je potencijalna grobnica sa dva lica srpske nacionalnosti. U 2020. godini u više navrata su vršena iskopavanja na muslimanskom groblju u Kosovskoj Mitrovici pri čemu su pronađeni posmrtni ostaci šest lica albanske nacionalnosti. Izvršeno je i izviđanje jedne lokacije na Košarama, gde se, kako se pretpostavlja, nalaze ostaci tri bivša vojnika srpske nacionalnosti.⁸⁵

Ovi podaci se navode i u dva izveštaja EULEX misije za 2017. i 2018. godinu. Međutim, izveštaji pokrivaju period druge polovine prethodne i prve polovine godine na koju se izveštaj odnosi, a da pritom nije označen datum kad se iskopavanje vršilo na određenoj lokaciji.⁸⁶

Pitanjem nestalih lica na Kosovu bave se i izveštaji Evropske komisije (EK), međutim, podaci sadržani u njima za 2018. i 2019. godinu, ne poklapaju se sa podacima EULEX-a. Tako se u izveštajima navodi da je 2018. Komisija za nestala lica Vlade Kosova sprovedla procene terena i ekshumacije na 20 lokacija i da je 7 slučajeva nestalih lica rešeno, dok se za 2019. godinu navodi da je rešeno 8 slučajeva i da su sprovedene procene terena i ekshumacije na 29 lokacija.⁸⁷ Podatke o lokacijama na kojima su vršena iskopavanja, broju pronađenih posmrtnih ostataka, identifikovanih lica, njihovoj etničkoj pripadnosti i polu za period od 2016. do 2020. godine zatražili smo i od MKCK-a, ali do objavljivanja ovog izveštaja nisu nam dostavljeni.

⁸⁴ Godišnji izveštaj Grupe za nestala lica, novembar 2020, str. 6-7

⁸⁵ Odgovor Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije na zahtev za pristup informacijama od javnog značaja koji je Inicijativa mladih za ljudska prava uputila 22. januara 2021. godine.

⁸⁶ Compact progress report – Assessing progress between July 2016 and June 2017, EULEX: <https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/CPR-2017.pdf> and Compact progress report – Assessing progress between July 2017 and June 2018, EULEX: <https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/106075-CPR-2018-En.PDF>;

⁸⁷ Kosovo report 2019, European Commission: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>; and Kosovo report 2020, European Commission: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/kosovo_report_2020.pdf;

NALAZI MEĐUNARODNIH INSTITUCIJA O REŠAVANJU PITANJA NESTALIH (2016-2020)

Srbija

Komitet Ujedinjenih nacija za prisilne nestanke

[Međunarodna konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka](#) je međunarodni instrument o ljudskim pravima legislativnog karaktera. Odredbama tog pakta utvrđena su individualna i kolektivna prava, određene mere za nadzor nad njihovim poštovanjem i osnovan Komitet za prisilne nestanke UN-a koji nastoji da se ugovornice pridržavaju preuzetih obaveza. Međunarodna konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka usvojena je i otvorena za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine UN br. 61/177 od 6. februara 2007. godine.⁸⁸

Republika Srbija je potvrdila Konvenciju maja 2011. godine („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 1/2011) čime je, između ostalog, prihvatila obavezu da Komitetu za prisilne nestanke podnosi izveštaje o preduzetim merama i postignutom napretku u obezbeđivanju poštovanja prava priznatih u Konvenciji.⁸⁹

Shodno članu 19. Konvencije države ugovornice se obavezuju da Komitetu za prisilne nestanke podnose izveštaje o merama koje su usvojile radi ostvarivanja prava priznatih u toj konvenciji, kao i o napretku ostvarenom u uživanju tih prava i to u roku od dve godine, od dana stupanja na snagu Konvencije za svaku zainteresovanu državu ugovornicu ponaosob, a potom, uvek kad Komitet to zatraži.

U skladu sa članom 30. Konvencije ustanovljen je Zahtev za traganjem i nalaženjem nestalog lica, zahtev koji mogu kao hitnu stvar podneti Komitetu rođaci nestalog lica ili njihovi pravni zastupnici, njihovi branioci ili bilo koje lice koje oni ovlaste, kao i bilo koje lice koje ima legitimne interese, na osnovu kog Komitet može tražiti od odnosnih država ugovornica dostavljanje informacija u vezi sa situacijom lica koje se traži u roku koji odredi Komitet.

Vlada Republike Srbije je 27. aprila 2016. godine, shodno stavu 36. Zaključnih zapažanja Komiteta za prisilne nestanke (CED/C/SRB/CO/1), usvojila Odgovore o primeni preporuka iz Zaključnih zapažanja Komiteta za prisilne nestanke u vezi sa Inicijalnim izveštajem o primeni Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka koje su saržane u stavovima 11, 14 i 28.⁹⁰

⁸⁸ Konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19859>;

⁸⁹ Inicijalni izveštaj Srbije o primeni Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka: <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/162>;

⁹⁰ Konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19859>;

U periodu nakon što je Komitet Ujedinjenih nacija za prisilne nestanke objavio zaključne primedbe na Inicijalni izveštaj koji je podnela Srbija, kapaciteti Tužilaštva za ratne zločine nisu unapređivani, a do javnosti nisu stizale informacije o suspenziji pojedinaca u civilnim i vojnim službama za koje postoji sumnja da su učestvovali u izvršenju prisilnog nestanka. Izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije za 2018. godinu ocenjuje da je zaštita svedoka u predmetima ratnih zločina unapređena, ali da uslovi rada i kapaciteti Jedinice za zaštitu nisu unapređeni, te da nisu sprovedene odgovarajuće zakonske promene potrebne za proaktivnu promenu identiteta svedoka.⁹¹

Komesar Saveta Evrope za ljudska prava

Kako se navodi u Predlogu praktične politike FHP-a „Potraga za nestalim licima tokom oružanog sukoba na prostoru SFRJ”⁹², Komesar Saveta Evrope za ljudska prava se u izveštaju “Nestale osobe i žrtve prisilnih nestanaka u Evropi” bavio razmatranjem problema u vezi sa potragom za nestalim licima u ratovima na prostoru bivše SFRJ.⁹³ U pomenutom izveštaju, koji je objavljen 2017. godine, Komesar naglašava da su u cilju dostizanja trajnog mira i pomirenja od presudne važnosti utvrđivanje istine o teškim kršenjima ljudskih prava i prisilnim nestancima, kao i uvažavanje i sećanje na žrtve ovih zločina. Prema Predlogu praktične politike FHP-a, ovaj izveštaj sadrži i preporuke koje se odnose na rešavanje sudbine nestalih osoba, a one se kreću od toga da rešavanje sudbine nestalih osoba treba da bude prioritet vladama regiona, da se ohrabruje međudržavna saradnja, da informacije koje se nalaze u državnim i bezbednosnim arhivama treba da budu dostupne javnosti, do toga da treba razmotriti primenu principa univerzalne nadležnosti u slučajevima prisilnih nestanaka, budući da to može da doprinese identifikovanju i kažnjavanju počinitelja.⁹⁴ U izveštaju se takođe nalaze i preporuke usmerene ka priznavanju specifičnog položaja porodica nestalih lica.⁹⁵

Evropska komisija

Kako se navodi u Predlogu praktične politike FHP-a⁹⁶, EK u svojim izveštajima o Srbiji, koji prikazuju napredak u ispunjavanju političkih, ekonomskih i administrativnih kriterijuma za pristupanje EU, godinama unazad posvećuje pažnju problemima u uspostavljanju krivične pravde za ratne zločine počinjene tokom oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji, ali i problematici utvrđivanja sudbine nestalih lica. U izveštajima od 2016. do 2020. godine se naglašava da nerešena sudbina osoba koje su nestale u kontekstu oružanih sukoba 1990-ih i

⁹¹ Izveštaj o napretku Republike Srbije za 2018. godinu, Evropska komisija, str. 21:

[https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf);

⁹² Predlog praktične politike: Potraga za licima nestalim tokom oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije tokom 1990-ih godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, jun 2018, str. 17: http://www.hlc-rcd.org/wpcontent/uploads/2018/07/Predlog_prakticne_politike_Potruga_za_nestalima_SRP_stampano_ff_13.07.2018.pdf;

⁹³ Izveštaj Nestale osobe i žrtve prisilnih nestanaka u Evropi iz 2017. godine je dostupan na: <https://bit.ly/3nOwkWt>;

⁹⁴ Predlog praktične politike: Potraga za licima nestalim tokom oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije tokom 1990-ih godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, jun 2018, str. 17: http://www.hlc-rcd.org/wpcontent/uploads/2018/07/Predlog_prakticne_politike_Potruga_za_nestalima_SRP_stampano_ff_13.07.2018.pdf;

⁹⁵ Isto;

⁹⁶ Isto;

dalje predstavlja humanitarni problem. Kao ključnu prepreku u rešavanju preostalih slučajeva nestalih lica, EK u poslednja četiri godišnja izveštaja navodi nedostatak informacija o lokacijama grobova i poteškoće u identifikaciji već ekshumiranih ostataka.⁹⁷

U poslednjem izveštaju za 2020. godinu navodi se da je zastoj u političkim odnosima između Beograda i Prištine nastavio da utiče na napredak u rešavanju slučajeva nestalih u vezi sa sukobom na Kosovu.⁹⁸ EK je u izveštaju za 2020. godinu istakla da je porodicama nestalih osoba potrebna sveobuhvatnija podrška od one koja je trenutno na raspolaganju, a kapacitete državnih mehanizama za traženje nestalih lica treba dodatno ojačati. U izveštaju se posebno ističe potreba izrade zakona o nestalim licima koja je započeta je 2019. godine, kako bi se pojačala podrška porodicama nestalih lica i jačanje kapaciteta državnih mehanizama za traženje nestalih lica.⁹⁹

Kosovo

Međunarodna komisija za nestala lica

U izveštaju MKNL-a o pregledu stanja iz 2017. godine¹⁰⁰ navodi se da je napredak u smislu pronalaženja i identifikacije nestalih u sukobu na Kosovu dramatično usporen tokom poslednjih deset godina. Preduslov za efikasno rešavanje ovog pitanja vidi se u odgovornosti na najvišim nivoima vlasti, političkoj volji i saradnji između vlasti u Beogradu i Prištini. Ipak, autori ističu da se saradnja pokazala kratkotrajnom i teško ostvarljivom, iz nekoliko razloga.

„Direktna saradnja između vlasti u Prištini i Beogradu otežana je zbog političkih pitanja koja nemaju nikakve veze sa pitanjem nestalih ili obratno, kao rezultat stavova vlasti na svim stranama koje su nastojale da iskoriste ovaj problem u političke svrhe”¹⁰¹, navodi se u izveštaju.

Pored toga dodaje se da je ovim procesom dominirala međunarodna zajednica, koja je „radu na ovom pitanju pristupila kao humanitarnom, tehničkom problemu, a previdela potrebu izgradnje struktura odgovornosti na Kosovu: političkih, upravnih i vladavine prava”¹⁰². Kao konkretan primer navode se dugogodišnja rezervna ovlašćenja međunarodne zajednice na Kosovu.

⁹⁷ Izveštaj o napretku Srbije za 2015. godinu, str 22; Izveštaj o napretku Srbije za 2016. godinu, str. 24; Izveštaj o napretku Srbije za 2018. godinu, str. 20-21. Izveštaji su dostupni na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva za evropske integracije:

<https://www.mei.gov.rs/sr/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>;

⁹⁸ Izveštaj o napretku Srbije za 2020. godinu, str. 71:

https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/serbia_report_2020_SR.pdf;

⁹⁹ Isto;

¹⁰⁰ Lica nestala usled sukoba na Kosovu i njegovih posledica – Pregled stanja, Međunarodna komisija za nestala lica, Priština 2017, str. 7, 15: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2017/05/kosovo-stocktaking-report-2017-bcs-2.pdf>;

¹⁰¹ Isto, str. 15;

¹⁰² Lica nestala usled sukoba na Kosovu i njegovih posledica – Pregled stanja, Međunarodna komisija za nestala lica, Priština 2017, str. 15: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2017/05/kosovo-stocktaking-report-2017-bcs-2.pdf>;

Zakon o nestalim licima

U ovom izveštaju uočeni su i nedostaci kad je reč o implementaciji Zakona o nestalim licima, koji do danas nisu ispravljani.

1. Prema zakonskim odredbama potraga za nestalim licem se smatra završenom kada se pronađe nestalo lice ili kada budu identifikovani njegovi posmrtni ostaci. Zakon predviđa usvajanje podzakonskog akta od strane Vlade Kosova, a na predlog Ministarstva pravde koji bi definisao postupak za prekidanje potrage za nestalim licem. Taj akt bi dao odgovore na pitanja poput toga koje su to institucije nadležne za različite procedure koje se odnose na prestanak traženja, tj. ko zvanično vrši zakonsku identifikaciju, koja je uloga tužioca i ko obaveštava porodicu kada se slučaj zaključi. Međutim, taj akt ni tri godine kasnije nije usvojen.
2. Pored toga, predviđeno je da zamenik predsedavajućeg Komisije bude predstavnik nevećinske zajednice. Ipak, od 2011. godine kada je zamenik predsedavajućeg iz redova nevećinskih zajednica podneo ostavku, ovo mesto bilo je upražnjeno.¹⁰³
3. Kad je reč o obradi i tretiranju ličnih podataka u Centralnom registru nestalih lica, Zakon o nestalim licima u članu 15 predviđa usvajanje pravilnika kojim se utvrđuje postupak za korišćenje, registraciju, izuzimanje i razmenu podataka, njihovo verifikovanje i upravljanje, u skladu sa zakonom o zaštiti informacija i bezbednosnim pravilima, kao i sa ostalim zakonskim pravilima koja se odnose na zaštitu ličnih podataka. Komisija za nestala lica ovaj pravilnik još uvek nije usvojila.

Preklapanje mandata

Ipak, veći problem predstavlja preklapanje mandata Vladine komisije za nestala lica sa mandatom Instituta za sudsku medicinu Kosova.

Članom 15. stavom 1.7 Zakona o sudskoj medicini propisano je da će Institut za sudsku medicinu održavati „kontakt s porodicama nestalih lica i saradnju sa lokalnim i međunarodnim institucijama i organizacijama uključenim u proces razjašnjavanja sudbine nestalih”.

Ove odredbe se preklapaju sa odredbama Zakona o nestalim licima, koji u članu 8. predviđa da je Komisija za nestala lica organ vlade koji rukovodi, nadgleda i kordiniše aktivnosti sa domaćim i međunarodnim institucijama i ostalim akterima, u vezi sa rasvetljavanjem sudbine nestalih lica kao rezultat oružanog konflikta iz 1998 – 1999. godine.

¹⁰³ U izveštaju Evropske komisije iz 2018. godine kao pozitivan korak navodi se imenovanje zamenika predsedavajućeg Komisije koji je iz redova nevećinskih zajednica, međutim više informacija o tom imenovanju nije dostupno. Na naš zahtev za pristup informacijama od javnog značaja od 21. januara 2021. u kojem smo, između ostalog, zatražili i podatke o članovima Komisije za nestala lica odgovoreno nam je da će „imena članova Komisije uskoro biti objavljena na veb stranici, koja se trenutno radi u saradnji sa UNDP-om i Britanskom ambasadom”. Kosovo Report 2018, European Commission str. 46: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf>;

Povlašćeni tretman članova porodice nestalih pripadnika OVK

Uočeno je i da su vlasti na Kosovu preduzele mere kako bi obezbedile da porodice nestalih lica imaju pristup i beneficije u skladu sa zakonom, ali da članovi porodica nestalih pripadnika OVK dobijaju povlašćeni tretman u odnosu na porodice nestalih civila.

Centralni registar

Zakonom o nestalim licima predviđeno je i uspostavljanje Centralnog registra nestalih lica. Radi se o bazi koja sadrži podatke o nestalim licima prikupljene iz dostupnih izvora kako bi se pomoglo u otkrivanju identiteta i mesta na kome se nestala lica nalaze, kao i okolnostima njihovog nestanka. Odgovornost za njegovo osnivanje i održavanje je na Komisiji za nestala lica Vlade Kosova.

U izveštaju MKNL-a navodi se da je Komisija za nestala lica Kosova ovaj registar osnovala 2012. godine i da se nalazi u prostorijama Ministarstva javne uprave. Ovaj registar sadrži podatke o aktivnim slučajevima nestalih lica, međutim do 2017. godine kosovska Komisija za nestala lica je u Centralni registar uključila postmortalne podatke o 558 slučajeva identifikovanih nestalih lica. Zbog nedostatka ljudskih resursa, još nisu uključeni podaci o oko 3.000 dodatnih zaključenih slučajeva.

Članovi porodica nestalih ili njihovi pravni zastupnici u skladu sa Zakonom o nestalim licima mogu podneti zahtev za pristup podacima u Centralnom registru. Međutim, do danas ovaj registar nije dostupan za pretraživanje kao internet stranica.

MKNL je u svom izveštaju navela da je potrebno uložiti napore da se obezbedi kompletiranje Centralnog registra kako bi se obuhvatili svi zaključeni i nedavno otvoreni slučajevi, kao i osiguralo da bude dostupan online, te da Vlasti na Kosovu moraju obezbediti tehničke kapacitete za održavanje i upravljanje podacima u Centralnom registru.

Neidentifikovani posmrtni ostaci

MKNL je prikupila referentne uzorke porodica nestalih, koji predstavljaju 1.874 lica koja su se u vreme pisanja izveštaja (2017) još uvek vodila kao nestala, ali se ni jedan od ovih referentnih uzoraka ne podudara sa 699 jedinstvenih profila DNK koji su izolovani iz neidentifikovanih tela iz kosovskog sukoba. U izveštaju se navodi da je ovo jedno od ključnih pitanja koje se mora rešiti kako bi proces krenuo napred.

Pretpostavka je da su pogrešne identifikacije koje su se desile između 1999. i 2002. godine, pre uvođenja DNK analize kao primarnog sredstva identifikacije ljudskih ostataka, značajan faktor u neresavanju pitanja ovih ostataka. Metodom verovatne identifikacije, uključujući vizuelno prepoznavanje, u ovom periodu rešeno je oko 2.000 slučajeva nestalih lica.

MKNL je 2010. godine napravila analizu DNK 77 slučajeva iz područja Mitrovice, koji su prethodno zaključeni na temelju klasičnih metoda identifikacije. Rezultati su pokazali da je 13 od 77 identifikacija bilo netačno. Imajući u vidu da je oko 2.000 slučajeva zaključeno na temelju klasičnih metoda identifikacije, broj netačnih identifikacija mogao bi biti najmanje 340 slučajeva. Ono što dodatno komplikuje ovaj problem je to što se u mrtvačnici u Prištini se još uvek nalazi oko 300 neidentifikovanih posmrtnih ostataka, dok se u bazi MKNL-a nalazi 699 jedinstvenih profila iz post-mortem uzoraka bez ustanovljenog podudaranja.

Forenzičko osoblje EULEX-a 2010. godine otpočelo je pregled ovih neidentifikovanih posmrtnih ostataka. U svom godišnjem izveštaju 2012. godine utvrđeno je da u mrtvačnici u Prištini ima 342 NN slučaja, od kojih 94 bi mogla biti identifikovana u budućnosti dok identifikacija nije moguća za preostalih 248.¹⁰⁴ U izveštaju MKNL-a se navodi da razlog zbog kojeg prethodne pogrešne identifikacije verovatno doprinose trenutnoj situaciji jeste da porodice koje su dobile klasičnim metodama pogrešno identifikovana tela verovatno nisu dale uzorke krvi za identifikaciju putem DNK. Isto tako, klasičnim metodama pogrešno identifikovana tela nisu testirana za DNK, i zbog toga neće biti podudaranja sa porodicama sa kojima je to nestalo lice u srodstvu.

Evropska komisija

U izveštaju EK za Kosovo za 2020. godinu navodi se da je rešavanje sudbine 1.664 nestalih osoba povezanih sa sukobom na Kosovu i dalje otežano usled nedostatka novih informacija o grobnicama.

Proces rešavanja sudbine nestalih u periodu od 2016. do 2019. godine bio je podrivan politizacijom i međuinstitucionalnim sporovima. U izveštaju za 2018. godinu ukazano je i da nisu prihvatljivi ponavljajući pokušaji nekih političara da izmene vremenski okvir obuhvaćen Zakonom o nestalim licima čime bi efektivno bile isključene mnoge nealbanske žrtve.¹⁰⁵ Ipak, primećeno je i da je saradnja između Komisije za nestala lica Vlade Kosova i Instituta za sudsku medicinu poboljšana.¹⁰⁶

U izveštaju za 2020. godinu uočeno je da se međuinstitucionalna saradnja na Kosovu poboljšala u poslednje dve godine, ali da bi jednostavnija organizacija pomogla Kosovu da jednim glasom govori o pitanju nestalih osoba, kako u nacionalnim tako i regionalnim diskusijama.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Pregled NN slučajeva u mrtvačnici u Prištini rezultovao je podnošenjem velikog broja post mortem profila MKNL-u na DNK testiranje, pa je 45 slučajeva nestalih lica rešeno na osnovu analize DNK od strane MKNL-a.

¹⁰⁵ Kosovo report 2018, European Commission: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf>;

¹⁰⁶ Kosovo report 2019, European Commission: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>;

¹⁰⁷ Kosovo report 2020, European Commission: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/kosovo_report_2020.pdf;

Nosilac dosijea (*File holder*) u kabinetu premijera¹⁰⁸, predsednik kosovske Komisije za nestala lica i kosovski predstavnik u radnoj grupi Beograd – Priština treba da budu ujedinjeni, navodi se u izveštaju Evropske komisije.

Tokom 2019. godine održana su dva regionalna sastanka MKNL-a tokom kojih su uloženi naponi da se izradi jedinstveni spisak nestalih osoba.

Uočeno je i da još od 2017. godine, kosovska vlada nije uspela da napravi korak napred, uključujući i usvajanje neophodnog zakonodavstva, u uspostavljanju Centralnog registra nestalih osoba i na zaključenju 62 slučaja nestalih lica.

Kad je reč o Institutu za sudsku medicinu, izveštaji EK u prethodne četiri godine naglašavaju da Institut još uvek ne ispunjava potrebne standarde za održivu forenzičku praksu, uključujući forenzičku antropologiju i arheologiju. Naglašava se da je potrebno učiniti više na izgradnji takvih kapaciteta i osiguranju kontinuiranog i održivog finansiranja Instituta. Rad na kreiranju funkcionalnog sistema upravljanja predmetima, započet u prethodne dve godine, još uvek nije doveo do uspostavljanja istog. Institut za sudsku medicinu i ministar pravde nakon dugih odlaganja, usvojili su sekundarno zakonodavstvo neophodno za restrukturiranje Instituta jula 2020. godine. U poslednjem izveštaju za 2020. godinu navodi se da je „određeni” napredak ostvaren u u izgradnji kapaciteta Instituta za sudsku medicinu u forenzičkoj antropologiji.¹⁰⁹

U izveštajima se navodi i da nema napretka u pogledu rešavanja pitanja neidentifikovanih tela u prištinskoj mrtvačnici, te da su iscrpljene sve forenzičke mogućnosti za njihovu identifikaciju.

¹⁰⁸ Ovu funkciju uspostavio je 2018. godine tadašnji premijer Kosova Ramuš Haradinaj, međutim, nema dostupnih informacija da li ta funkcija i dalje postoji i ko je lice koje vrši ovu funkciju.

¹⁰⁹ Kosovo report 2020, European Commission: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/kosovo_report_2020.pdf.

PREPORUKE

Na osnovu analize mehanizama za rešavanje pitanja nestalih (zakonska rešenja, prikupljanje podataka o nestalima – arhivi, utvrđivanje činjenica o nestalima kroz sudske postupke za ratne zločine, ekshumacije grobnica) kojima raspolažu institucije Srbije i Kosova u periodu od 1. januara 2016. godine do 31. decembra 2020. godine, predlažemo sledeće:

1. Da Vlade Srbije i Kosova, uz posredstvo EU, kroz jedan sporazum utvrde saradnju svih institucija u pogledu rešenja pitanja nestalih iz kosovskog sukoba. Takav sporazum mora imati mehanizme kontrole, koje će osigurati EU kao fasilikator, kao i periodične izveštaje o implementaciji.
2. Potrebno je otvaranje svih domaćih i međunarodnih arhiva čija bi građa mogla doprineti i pomoći rešavanju sudbina nestalih lica.
3. Potrebno je da utvrđivanje činjenica o sudbini nestalih osoba bude jedan od prioriteta prilikom otkrivanja i procesuiranja ratnih zločina pred pravosuđem u Srbiji i Kosovu.
4. Potrebno je doneti i implementirati zakon o nestalima u Srbiji uz što širu konsultaciju sa udruženjima žrtava i civilnim društvom, ali i poboljšati druga zakonska rešenja kojima će se unaprediti generalni status civilnih žrtava rata pa tako i porodica nestalih lica na Kosovu.
5. Potrebno je da Vlade Srbije i Kosova iniciraju izmene u krivičnom zakoniku, kao i u zakonima o nestalima, tako da prisilni nestanak postane posebno krivično delo shodno Konvenciji UN-a o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka kako bi se ubrzalo otkrivanje nestalih i procesuirali oni koji informacije skrivaju.
6. Potrebna je harmonizacija kosovskog zakonodavnog okvira po pitanju nestalih lica, odnosno usvajanje podzakonskih akata koji bi detaljnije regulisali određena pitanja predviđena Zakonom o nestalim licima, kao i jasno određivanje nadležnosti institucija koje se bave ovim pitanjem u cilju izbegavanja preklapanja mandata.
7. Potrebna je transparentnost rada Komisije za nestala lica Vlade Kosova – izrada funkcionalne zvanične stranice na kojoj bi bile dostupne informacije o članovima komisije, izveštaji o radu i ostali relevantni podaci u vezi sa rasvetljavanjem sudbine nestalih na Kosovu.
8. Pored arhiva policije, vojske i službi bezbednosti, u Srbiji je potrebno istražiti i arhivsku građu kojom raspolažu komunalna preduzeća, groblja, domovi zdravlja i javne službe koje su mogle učestvovati u prenosu i zakopavanju posmrtnih ostataka.
9. Neophodno je da Komisije za nestala lica Srbije i Kosova u svojim godišnjim izveštajima uvrste podatke koje su potraživali i dobili od domaćih, kao i od međunarodnih, organizacija i institucija. U svrhu otkrivanja arhiva, potrebno je više koordinacije i organizacija konsultativnih sastanaka kako sa udruženjima porodica nestalih, tako i sa domaćim i inostranim institucijama.

10. Umesto primoravanja da svoje nestale proglase umrlima, porodicama u Srbiji i Kosovu treba davati „uverenje o odsustvu”, čime bi se omogućilo regulisanje pravne situacije u pogledu socijalnih davanja, imovinskih, porodičnih i drugih prava.

BIBLIOGRAFIJA

1. Amnesty International: Sahranjivanje prošlosti 10 godina nekažnjavanja za otmice i nestanke na Kosovu, jun 2009, str. 15:
<https://www.amnesty.org/download/Documents/48000/eur700072009srp.pdf>;
2. Bojan Đokić, Arhiva OVK, Danas, 15. septembar 2020:
<https://www.danas.rs/drustvo/suocavanje/arhiva-ovk/>;
3. Compact progress report – Assessing progress between July 2016 and June 2017, EULEX: <https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/CPR-2017.pdf> and Compact progress report – Assessing progress between July 2017 and June 2018, EULEX: <https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/106075-CPR-2018-En.PDF>;
4. Dosije: Rudnica, Fond za humanitarno pravo, Beograd, januar 2015, str. 40:
http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_sr.pdf
5. Ekshumacija posmrtnih ostataka u rudniku Kiževak kod Raške, Komisija za nestala lica, 4. decembar 2020: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/aktuelno.php>;
6. EULEX Kosovo/ Institute of Forensic Medicine (IFM):
<http://www.shortcutmedia.net/portfolio/eulex-kosovo-institute-of-forensic-medicine-ifm/>;
7. FHP: Gašić arhivu 37. motorizovane brigade proglasio tajnom, Miloš Teodorović, Radio Slobodna Evropa, 12. jun 2015: <https://www.slobodnaevropa.org/a/fhp-gasic-arhivu-37-motorizovane-brigade-proglasio-tajnim/27068479.html>;
8. Inicijalni izveštaj Srbije o primeni Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka: <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/162>;
9. Informator o radu, Komesarijat za izbeglice i migracije, januar 2021, str. 10-12:
<https://kirs.gov.rs/media/uploads/INFORMATOR%20JANUAR%202029-01-2021-converted.pdf>
10. Izveštaj Evropske komisije iz 2018. EC Kosovo 2018, str. 46:
<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf>
11. Izveštaj Nestale osobe i žrtve prisilnih nestanaka u Evropi iz 2017. godine je dostupan na: <https://bit.ly/3nOwkWt>;
12. Izveštaj o napretku Republike Srbije za 2018. godinu, Evropska komisija, str. 21:
[https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf);
13. Izveštaj o napretku Srbije za 2015. godinu, str 22; Izveštaj o napretku Srbije za 2016. godinu, str. 24; Izveštaj o napretku Srbije za 2018. godinu, str. 20-21. Izveštaji su dostupni na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva za evropske integracije:
<https://www.mei.gov.rs/srl/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>
14. Izveštaj o napretku Srbije za 2020. godinu, Ministarstvo za evropske integracije, str. 71:

https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_na_pretku/serbia_report_2020_SR.pdf;

15. Izveštaj o radu Komesarijata za izbeglice i migracije za 2017. godinu, Beograd, mart 2018. godine, str. 71: <https://kirs.gov.rs/media/uploads/2017.pdf>;
16. Izveštaj o radu Komesarijata za izbeglice i migracije za 2018. godinu, Beograd, april 2019, str. 26-28: <https://kirs.gov.rs/media/uploads/2018.pdf>;
17. Izveštaj o radu Komesarijata za izbeglice i migracije za 2019. godinu, Beograd, april 2020, str. 67-69: <https://kirs.gov.rs/media/uploads/2019.pdf>;
18. Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2019. godine, Beograd, februar 2020, str. 3: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>
19. Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2019. godine, Vlada Republike Srbije, Komisija za nestala lica, Beograd, februar 2020, str. 10-11: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;
20. Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2016. godine, Beograd, februar 2017, str.4: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;
21. Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2017. godine, Beograd, mart 2018, str 6: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;
22. Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2018. godine, Beograd, januar 2019, str. 5: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;
23. Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2018. godine, Beograd, januar 2019, str. 9-13: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;
24. Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2019. godine, Beograd, februar 2020, str. 7: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;
25. Izveštaj o radu Komisije za nestala lica u periodu od 1. januara do 31. decembra 2019. godine, Beograd, februar 2020, str. 17: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php>;
26. Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2016. godine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2017, str. 20: http://www.hlcrdc.org/wpcontent/uploads/2017/05/Izvestaj_o_sudjenjima_za_2016.pdf;
27. Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2017. i 2018. godine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2019, str. 28-29: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>;
28. Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2017. i 2018. godine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2019, str. 86: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>;
29. Izveštaji Komisije za nestala lica Vlade Srbije za 2016, 2017, 2018, 2019. godinu: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/dokumenta.php#>;
30. Kancelarija za ljudska i manjinska prava Republike Srbije, Konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19859>;

31. Komisija za nestale lice Vlade Kosova još uvek nema funkcionalnu zvaničnu web stranicu. Na sajtu Vlade Kosova nije moguće pronaći izveštaje ove komisije za period 2016-2020. Na zahtev za dostavljanjem izveštaja iz Komisije nam je odgovoreno da se zbirni izveštaji komisije podnose Vladi Kosova i da su javno dostupni.
32. Kosovo report 2018, European Commission: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf>;
33. Kosovo report 2019, European Commission: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>;
34. Kosovo report 2019, European Commission: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>;
35. Kosovo report 2020, European Commission: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/kosovo_report_2020.pdf;
36. Kosovo: Nova Strategija za ratne zločine se suočava sa političkim preprekama, Serbeze Hadžiaj, BIRN, 13. mart 2019: <https://balkaninsight.com/2019/03/13/kosovo-nova-strategija-za-ratne-zlocine-se-suocava-sa-politickim-preprekama/?lang=sr>;
37. Kosovo: UNMIK's legacy: The failure to deliver justice and reparation to the relatives of the abducted, Amnesty International, 2013, str. 5: <https://www.amnesty.org/download/Documents/16000/eur700092013en.pdf>;
38. Kosovo: UNMIK's legacy: The failure to deliver justice and reparation to the relatives of the abducted, Amnesty International, 2013, str. 5: <https://www.amnesty.org/download/Documents/16000/eur700092013en.pdf>;
39. Kosovska skupština opet bez kvoruma: Nacrt zakona o vrednostima rata OVK nije izglasan, KosSev, 16. oktobar 2020: <https://kossev.info/kosovska-skupstina-opet-bez-kvoruma-nacrt-zakona-o-vrednostima-rata-ovk-nije-izglasan/>;
40. Lajčak: Lideri Srbije i Kosova postigli pun napredak u pregovorima, N1, 07. septembar 2020: <https://rs.n1info.com/vesti/a637321-miroslav-lajcak-dijalog-beograd-pristina-brisel/>
41. Lica nestala usljed sukoba na Kosovu i njegovih posljedica – Pregled stanja, Međunarodna komisija za nestala lica, Priština, 2017, str. 21: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2017/05/kosovo-stocktaking-report-2017-bcs-2.pdf>;
42. Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 19/2016, str. 4: <https://www.mpravde.gov.rs/vest/12116/-nacionalna-strategija-za-procesuiranje-ratnih-zlocina-.php>;
43. Nacionalni konvent o EU, Snimak online diskusije Doprinos Vlade Srbije rešavanju pitanja nestalih iz oružanog sukoba na Kosovu 1998 - 2000, 19. januar 2021: <https://www.youtube.com/watch?v=3dsUiTTp7Xw>;
44. Nikolić: Tužilac Vukčević da razmisli šta kopa po Srbiji, Ognjen Zorić, Radio Slobodna Evropa, 14. februar 2015: <https://www.slobodnaevropa.org/a/nikolic-tuzilac-vukcevic-da-razmisli-sta-kopa-po-srbiji/26849571.html>;

45. Online diskusija Doprinos Vlade Srbije rešavanju pitanja nestalih iz oružanog sukoba na Kosovu 1998 - 2000, 19. januar 2021:
<https://www.youtube.com/watch?v=3dsUiTTp7Xw;>
46. Optužnica protiv Tačija, Veseljija, Seljimija i Krasnićija, str. 4-5:
[https://repository.scp-ks.org/LW/Published/Filing/0b1ec6e98037f0e4/PRILOG%203%20uz%20podnesak%20kojim%20se%20dostavljaju%20korigovane%20i%20javne%20redigovane%20verzije%20potvr%C4%91ene%20optu%C5%BEnice%20i%20prate%C4%87ih%20zahteva.pdf;](https://repository.scp-ks.org/LW/Published/Filing/0b1ec6e98037f0e4/PRILOG%203%20uz%20podnesak%20kojim%20se%20dostavljaju%20korigovane%20i%20javne%20redigovane%20verzije%20potvr%C4%91ene%20optu%C5%BEnice%20i%20prate%C4%87ih%20zahteva.pdf)
47. Peti izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, Find za humanitarno pravo, Beograd, decembar 2019, str. 16: [http://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/12/Peti_izvestaj_o_sprovođenju_Nacionalne_strategije_za_procesuiranje_ratnih_zlocina.pdf;](http://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/12/Peti_izvestaj_o_sprovođenju_Nacionalne_strategije_za_procesuiranje_ratnih_zlocina.pdf)
48. Poslovnik Skupštine Kosova, Priština, april 2010, str. 51:
https://www.assemblykosova.org/Uploads/Data/Files/6/Rr_K_RK_29_04_2010_3_XRyC2ppcHm.pdf?_cf_chl_jschl_tk_=f54ba0bb16ea244d8643b04d8f951509a018d12716142717260AakbeV4pie9aZKMos0GqPF76h0HAbvUPREZB5tLd6OJWnrhxTVGu8jvCbWdPAAj3zOk2zcZiSrA99y95vj8y87m7EB7ht79UK2EOaYRbaw7Hm4V55XxCTsd0rLORqmEGQ8AX6ZOpZuos1E6BZzOuzSIk5MPmIcmAEaDToYHEuknbg4wqv7gXxw3ZcrWcxjQh682tJvYzu_3HrpiyUxsuF_mDh1HQbDFKzPaIU6OEaAZY4Jxhv3tb05CCFNbptXLVvld28Zr47qC44zpvaebBJ3JnUteDJBfWBJ991q3nUHER7XpYanOFm7GB_AQt5LbH2S_PKCKFprAeQnTXwULdwVw6J8EILYSeBYoLkHqL_Sahcc6QQrgpIIFsZXChnQ;
49. Predlog praktične politike: Potraga za licima nestalim tokom oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije tokom 1990-ih godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, jun 2018, str. 21: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/07/Predlog_prakticne_politike_Potruga_za_nestalima_SRP_stampano_ff_13.07.2018.pdf
50. Predstavljen drugi izveštaj Grupe za nestala lica, Komisija za nestala lica, 18. decembar 2020: [http://www.kznl.gov.rs/latinica/aktuelno.php;](http://www.kznl.gov.rs/latinica/aktuelno.php)
51. Preuzeti posmrtni ostaci vojnika stradalog u konfliktu na AP KiM 1999. godine, Komisija za nestala lica, 03. februar 2021:
[http://www.kznl.gov.rs/latinica/aktuelno.php;](http://www.kznl.gov.rs/latinica/aktuelno.php)
52. Strategija ratnih zločina, Tužilački savet Kosova, Državno tužilaštvo, Priština, februar 2019:
[https://prokuroriarks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/KPK/Dokumente%20Strategjike/STRATEGIJA%20RATNIH%20ZLOCINA.pdf;](https://prokuroriarks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/KPK/Dokumente%20Strategjike/STRATEGIJA%20RATNIH%20ZLOCINA.pdf)
53. Strategija ratnih zločina, Tužilački savet Kosova, Državno tužilaštvo, Priština, februar 2019, str. 5:
[https://prokuroriarks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/KPK/Dokumente%20Strategjike/STRATEGIJA%20RATNIH%20ZLOCINA.pdf;](https://prokuroriarks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/KPK/Dokumente%20Strategjike/STRATEGIJA%20RATNIH%20ZLOCINA.pdf)

54. Treći izveštaj o sprovođenju nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, decembar 2018, str. 43-44: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/12/Treci_izvestaj_o_sprovođenju_Nacionalne_strategije_za_procesuiranje_ratnih_zlocina.pdf
55. Tužilačka strategija za istragu i gonjenje ratnih zločina u Republici Srbiji (2018-2023), str. 8: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document_sr/2018-05/strategija_trz_srb.pdf;
56. Varnava i ostali protiv Turske, presuda Evropskog suda za ljudska prava od 18. septembra 2009. godine: <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Varnava-i-drugi-protiv-Turske.pdf>
57. Vodič za porodice nestalih lica na Kosovu: Institucije, process i prava porodica, Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP), 2016, strana 15: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2016/12/Serbian-Guide-final-WEB.pdf>;
58. Will Serbia and Kosovo Open Up Secret War Archives, Serbeze Haxhiaj and Milica Stojanović, BIRN, 11. avgust 2020: <https://balkaninsight.com/2020/08/11/will-serbia-and-kosovo-open-up-secret-war-archives/>;
59. Zakon br. 03/L-053 o nadležnostima, odabiru i raspodeli sudskih predmeta i tužiocima EULEX-a misije na Kosovu, član 8 (Ovlašćenja EULEX tužilaca na Kosovu): [https://gzk.rksgov.net/ActDetail.aspx?ActID=2527](https://gzk.rksgov.net/ActDetail.aspx?ActID=2527;);
60. Zakon br. 04/L-23 o nestalim licima, čl. 11 (Saradnja sa Komisije sa domaćim i međunarodnim institucijama) : [https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2765](https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2765;);
61. Zakon br. 04/L-23 o nestalim licima, član 6 tačka 5 i član 10: [https://gzk.rksgov.net/ActDetail.aspx?ActID=2765](https://gzk.rksgov.net/ActDetail.aspx?ActID=2765;);
62. Zakon br. 04/L-23 o nestalim licima, član 8 : [https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2765](https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2765;);
63. Zakon br. 05/L -053 o Specijalizovanim većima i Specijalizovanom tužilaštvu, član 13i : https://www.scp-ks.org/sites/default/files/public/05-l-053_s_0.pdf

NACIONALNI KONVENT O
EVROPSKOJ UNIJI
KNEZA MILOŠA 4
11000 BEOGRAD
WWW.EUKONVENT.ORG
OFFICE@EUKONVENT.ORG

INSTITUT ZA TERITORIJALNI
EKONOMSKI RAZVOJ (INTER)
VLAJKOVIĆEVA 29
11000 BEOGRAD
+381 (0)11 3246 766
WWW.REGIONALNIRAZVOJ.ORG
OFFICE@REGIONALNIRAZVOJ.ORG